

OPINNÄYTETYÖ

Mediamatka

Katsaus nuorten ja ikääntyneiden digitaalisiin mediataitoihin

Johannes Repo

Yhteisöpedagogi

(210 op)

Arvioitavaksi jättämisaika

(11/2021)

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi

Tekijät: Johannes Repo

Opinnäytetyön nimi: Mediamatka Katsaus nuorten ja ikääntyneiden digitaalisiin mediataitoihin

Sivumäärä: 50 ja 10 liitesivua

Työn ohjaaja: Satu Riikonen

Työn tilaaja: Mediakasvatuskeskus Metka ry

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella suomalaisten nuorten sekä ikääntyneiden digitaalisen median käyttöä. Johtuen median monimuotoisuudesta ja sen laajasta käsitteisyydestä on mediankäyttö rajattu koskemaan sosiaalista mediaa, sekä digitaalisen median palveluita. Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa nuorten ja iäkkäiden mediankäyttötottumuksia ja taitoja. Lopputulosta käytetään Mediakasvatuskeskus Metkan KYME (Kulttuurisensitiivinen monisukupolvinen mediakasvatus) mediakasvatushankkeessa. Kerätyn tiedon perusteella luodaan pohja nuorille ja iäkkäille järjestettäviin työpajoihin.

Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin asiantuntijahaastatteluilla sekä aineistoanalyysin avulla. Haastateltavina oli neljä mediakasvatusalan järjestöissä työskentelevää ammattilaista. Kaksi nuorisoon, ja kaksi iäkkäisiin liittyen. Aineistoanalyysi käsitteli suuren joukon mediakasvatukseen ja kohderyhmien median käyttöön liittyviä tutkimuksia ja artikkeleita, joista poimittiin opinnäytetyöhön relevanteimmat asiat.

Lopputuloksena selvisi, että sekä nuorten että ikääntyneiden ryhmät eivät ole mediankäyttötaitojen ja tapojen suhteen yhteneväisiä. Nuorten ryhmä on ikääntyneitä huomattavasti aktiivisempi, mutta sen sisällä on suuria eroja sosiaalisen median käytössä. Ikääntyneiden ryhmässä jako on paljon käyttäneet tai ei lainkaan käyttäneet. Ei siis voida sanoa, että nuoret ovat taitavia digitaalisen median käyttäjiä, ja ikääntyneiden mediataidot olemattomat. Kummankin ryhmän digitaalisen median käyttöön vaikuttavat vahvasti omat kokemukset, ympäristön luoma paine, ja ennakkoluulot. Suurimmaksi haasteeksi kummassakin ryhmässä muodostui kriittinen medialukutaito.

Tutkimus antoi ideoita digitaalisen median käyttöön liittyvälle avoimelle keskustelulle. Internetin käytöstä ja sen sisällöistä tulisi puhua avoimesti niin hyvässä kuin pahassa. Tämä antaisi enemmän näkökulmia ja tietoa kaikille osapuolille. Ikäryhmien erilaiset mediankäyttötavat antoivat myös ideoita erilaisille työpajoille.

Asiasanat: media, nuoret, ikääntyneet, sosiaalinen media, medialukutaito

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Name of the Degree Programme NGO and Youth Work

Author: Johannes Repo
Title: Media Journey, Survey of digital media skills of young and the elderly in Finland
Number of pages: 50 and 10 attachment pages
Supervisor: Senior Lecturer Satu Riikonen
Commissioner: Metka Centre for Media Education

The objective of this thesis is to study the media skills of the Finnish young people and the elderly. The information gathered is used to find similarities and age group related skills that can be beneficial to the other group. The findings are used to create media educational workshops for both groups.

The study was commissioned by Metka Centre for Media Education. It is an association that works with different age groups to improve the media skills of young people, the elderly as well as teachers and other professionals in the field of education. The findings of the study will, in the future, be used in their KYME project whose goal is to do culturally sensitive, multigenerational media educational work.

The methods used in this study are interview and literature analysis. Four Finnish representatives of different media education organizations were interviewed about digital media usage and skills in the groups of young people and elderly. The literature analysis concentrated on the latest studies and articles about media usage in the selected age groups. Finally, the findings of both the analysis and the interviews were compared and contrasted.

The results indicate that inside both groups there are a lot of differences how individuals use digital media. The greatest factor influencing the media usage seems to be the individual's own experience with digital appliances and social media. Despite abundant use of social media, young people are not as good with their media skills that one might think. The group of the elderly has a lot of non-users but also many who use social media for communication in a daily basis.

The target groups also have different ways and reasons to use social media. Young people might use it just because the social pressure by their peers. The elderly, on the other hand, only start using social media if they feel it is important to them and not just a waste of time. This must be taken into consideration when planning the KYME workshops.

Keywords: Media, Media education, Young people, Elderly, Digital media

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
2	Mediakasvatuskeskus Metka ry	6
	2.1 Tarve ja tavoitteet	7
3	Tietoperusta	8
	3.1 Nuoret, ikääntyneet ja monisukupolvinen toiminta	8
	3.2 Mitä on media?	9
	3.3 Mediakasvatuksen historia Suomessa	12
	3.4 Mediakasvatus Suomessa nykypäivänä	14
4	Menetelmät	16
	4.1 Asiantuntijahaastattelu	16
	4.2 Aikaisempien tutkimusten analyysi	18
5	Tulokset: Nuoret	21
	5.1 Nuorison runsas median käyttö	21
	5.2 Nuorten mediankäyttötaidot	23
	5.3 Minäkuva ja vaikuttaminen	24
	5.4 Tuotanko sisältöä vai seurailenko	27
	5.5 Käyttäytyminen somessa	29
	5.6 Yksityisyys, tietojen keräily	30
6	Tulokset: Ikääntyneet	32
	6.1 Ikääntyneiden internetin käyttö	33
	6.2 Sosiaalisen median käyttö ja sisällöntuottaminen	35
	6.3 Poikkeusolot koronapandemian aikana	36
	6.4 Ikääntyneiden sosiaalisen median käyttöön vaikuttavat asiat	37
	6.5 Ikääntyneiden kriittiset lukutaidot	41
	6.6 Ikääntyneiden mediakasvatuksen näkökulmia	43
7	Pohdinta	44
	7.1 Johtopäätökset	44
	7.2 Tulokset nuoriso- ja seniorityön näkökulmasta	46
	7.3 Tuotos ja tulosten jatkokäsittely	48
	LÄHTEET	50
	HAASTATTELUT	54
	LIITTEET	55

1 JOHDANTO

Media on osa jokapäiväistä elämäämme. Aamulla selaamme älypuhelimiamme, luemme sanomalehtiä, katsomme televisiota tai kuuntelemme radiota työmatkalla. Kaikki tämä on median kuluttamista. Se on meille niin arkipäiväistä ettemme edes tiedosta miten suuri vaikutus medialla on tapaamme elää. (Herkman 2007, 39.)

Kaikella käsillämme olevan informaation määrällä on kuitenkin myös huonot puolensa. Ennen sosiaalista mediaa kansalaisille välitettävä informaatio oli päättäjien ja journalismin ammattilaisten päätettävissä. Tieto oli kotimaassa pääosin paikkansapitävää ja lukijat luottivat uutisiin. Nykyään kuka tahansa pystyy kirjoittamaan internetiin sisältöä, jota värittävät kirjoittajan omat mielipiteet ja uskomukset. Journalismin kuuluva neutraalius ja objektiivisuus ei välity näistä sisällöistä, kuten hyvään journalistiseen tapaan kuuluu.

Informaation aikakaudella myös yksittäisen henkilön vastuu tiedon läpikäynnistä ja suodattamisesta on suuri. Kriittinen medialukutaito onkin nykyään tärkeä kansalaistaito, jota tarvitaan arjessa yhä useammin (Uusitalo 2016, 59).

Opinnäytetyö tehtiin toimeksiantona Mediakasvatuskeskus Metka ry:lle. Metkan toiminta keskittyy osallistavaan ja kaikki ikäryhmät huomioivaan mediakasvatustoimintaan suomessa. Toimeksianto koski metkan nuoret ja ikääntyneet yhdistävää monisukupolvista hanketta. Nimellä KYME (Kulttuurisensitiivinen monisukupolvinen mediakasvatus) kulkeva hanke tarvitsi selvityksen ikäryhmien mediataitojen eroista ja yhtäläisyyksistä. Opinnäytetyön kautta saatujen tietojen perusteella hankkeeseen luodaan työpajasisältöjä.

Opinnäytetyössä keskityn nuorten ja iäkkäiden digitaalisen ja sosiaalisen median käyttöön, enkä juurikaan tarkastele perinteisten medioiden käyttötapoja.

2 MEDIAKASVATUSKESKUS METKA RY

Opinnäytetyöni tilaaja on Helsingistä käsin toimiva Mediakasvatuskeskus Metka ry. Mediakasvatuskeskus Metka ry, on vuodesta 1958 elokuvakasvatuskeskuksena perustettu mediakasvatusjärjestö, jonka toiminta tukee luovuutta, osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja kehittää kriittistä medialukutaitoa eri medioiden avulla. Metka ry:n käytännönläheinen ja toiminnallinen tapa toimia tukee tunnetaitojen, aktiivisen kansalaisuuden ja vuorovaikutustaitojen vahvistumista ja toimii siten elinikäisen oppimisen perustana. Metkan työpajoissa jaetaan kokemuksia ja pohditaan omaa suhdetta mediaan, vahvistaen näin kriittistä medialukutaitoa. Toiminnassa tärkeää on luovuus ja toiminnallisuus. Järjestön pääarvoja toiminnassa ovatkin yhteisöllisyys, inhimillisuus, turvallisuus, luovuuden tukeminen, yksilöllisyyden arvostaminen, erilaisuuden hyväksyminen, jatkuvuus ja moniäänisyys. (Mediakasvatuskeskus Metka ry 2020, 3.)

Mediakasvatuskeskus Metka ry:n toiminta kohdistuu kaikkiin ikäryhmiin, joissa kohtaavat erilaiset kokemukset ja käsitykset mediasta. Metkan työpajoissa tutkitaan ja tuotetaan media- ja kasvatusalan ammattilaisten kanssa erilaisia mediasisältöjä ja opitaan, miten media toimii käytännössä. (mt. 2020, 3.) Metka edustaa käytännön toiminnallista mediakasvatusta ja tukee toiminnallaan lapsen kasvua ja aktiivista toimijuutta median parissa.

Kasvatusalan ammattilaiset pääsevät osallistumaan Metkan koulutuksiin ja seminaareihin, joissa nostetaan esiin mediakasvatuksen ajankohtaiset aiheet. Aiheita käsitellään niin, että kasvatusalan ammattilaiset oppivat toimimaan vastuullisesti ja luovasti median parissa osana työtään. (mt 2020, 3.) Koulutuksia järjestetään opettajille, kirjastoalan ammattilaisille, nuorisotyöntekijöille ja muille kasvatusalan ammattilaisille sekä vanhemmille.

Mediakasvatuskeskus Metka ry toimii valtakunnan laajuisesti edistäen yhdenvertaisuutta sekä mediakulttuuria tukevaa moniammatillista yhteistyötä (mt. 2020, 3). Suurimpia Mediakasvatuskeskus Metkan hankkeita ovat vuosittain järjestettävä pohjoismainen Northern Script-käsi-kirjoituskilpailu. Lisäksi Metka järjestää vuosittain Helsingissä kasvatusalan työntekijöille suunnatun Oivallus-seminaarin, joka tuo yhteen mediakasvatuksen ja ne, joille sen ottaminen osaksi osaamista olisi hyödyllistä. (Mediakasvatuskeskus Metka ry 2021.) Lisäksi Metka järjestää vuosittain useita pienempiä koulutushankkeita ja työpajatoimintaa.

2.1 Tarve ja tavoitteet

Opinnäytetyöni tavoitteena on kartoittaa lisää näitä syitä ja seurauksia, jotka ovat johtaneet medialukutaidon tilaan eri ikäryhmissä, ja hahmotella näiden ryhmien tarpeita paremman medialukutaidon saavuttamiseksi. Eri ikäryhmien median käyttöä koskevat taidot ja intressit ovat kovin erilaisia. Nuoret ovat taitavia käyttämään digitaalisia laitteita omien intressiensä mukaisesti, mutta kriittisen medialukutaidon ja internetkäyttämisen hallinnassa on vielä hakemista. (Tuominen, Holm, Jaakola, Kiilakoski 2016, 177, 186–187.) Ikääntyneillä taas omat asenteet ja pelot, sekä kokemus siitä, ettei mediaosaamista tarvita henkilökohtaisesti, vaikuttavat omaan osaamiseen (Talsi, 2014 71–72, Wessman, Erhola, Meriläinen-Porras, Pieper, Luoma, 2013, 7).

Opinnäytetyöni tilaaja Mediakasvatuskeskus Metka aloitti syksyllä 2021 hanketta liittyen kaikenikäisten medialukutaitoon ja audiovisuaalisen sisällön kuluttamiseen ja tuottamiseen. Tämän nimellä KYME (Kulttuurisensitiivinen monisukupolvinen mediakasvatus) kulkevan hankkeen tarkoituksena on käsitellä erityisesti audiovisuaalisen median tulkinnan ja tuottamisen taitoja eri ikäryhmissä ja tarkastella näkyviä taitotasoja, sekä dialogista suhdetta mediakasvatuksen edistämässä. Hanke on tarpeellinen, koska se tuottaa lisää tietoa niistä toimintatavoista, joilla eri-ikäisiä voidaan ohjata kehittämään medialukutaitoaan itsenäisesti ja oppien toisilta. Tavoitteena on kestävän elämäntavan ja elinikäisen oppimisen vahvistaminen yhteistoiminnassa muiden kanssa. Monisukupolvinen toiminta tarkoittaa KYME-hankkeen tapauksessa eri ikäryhmiin kuuluvien henkilöiden yhteistä toimintaa.

Hankkeen tuotokset, eli toimintamalli ja materiaali luovat kehystä käytännöllisen ylisukupolvisen mediakasvatuksen toteuttamiseen. Opinnäytetyössäni teen kartoitusta eri ikäryhmien digitaalisen median kulutustavoista ja taitotasosta. Opinnäytteen tuloksia käytetään hyödyksi hankkeen työpajakonseptien suunnittelussa. Hankkeen tuottama tieto hyödyttää mediakasvatusalaa laajemmin tarjoten kokemusperustaisesti tietoa eri-ikäisten mediakulttuurista sekä luoden suuntaviivoja niihin käytänteisiin, joita toteutetaan non-formaalissa mediakasvatuksessa.

3 TIETOPERUSTA

Tietoperusta-luvussa esittelen opinnäytetyössäni esiintyviä käsitteitä, sekä luon katsauksen mediakasvatuksen historiaan ja nykytilaan Suomessa. Media on monialainen kokonaisuus ja se sisältää paljon erilaisia sisältöjä. Sanalla media on myös useita merkityksiä eri konteksteissa, joita avaan tässä luvussa.

3.1 Nuoret, ikääntyneet ja monisukupolvinen toiminta

Nuoruuden määritelmästä on monia eri näkökulmia. Suomen Nuorisolain mukaan nuorilla tarkoitetaan alle 29-vuotiaita henkilöitä (Nuorisolaki 2016/1285). Yhdistyneet Kansakunnat taas määrittelee nuoren 15–25-vuotiaaksi (Huttunen 2016).

Vuoden 2013 Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksessa kysyttiin tutkimukseen osallistuneilta 7–29-vuotiailta henkilöiltä kokevatko he itsensä lapseksi, nuoreksi vai aikuiseksi. Vastausten perusteella kyselyyn osallistuneet määrittelevät itsensä nuoriksi 12 vuoden iässä, ja aikuisiksi 20 vuoden iässä. (Berg, Myllyniemi 2014, 14–17.) Nuoruuden määritelmä on siis kontekstisidonnainen asia, johon vaikuttavat henkilön mielipide, tilastollisuus, ja kulttuuriset piirteet.

15 ikävuotta määritellään nuorten ikäryhmän alarajaksi monessa tässä opinnäytetyössä käsiteltävässä tutkimuksessa. Tästä syystä tämän opinnäytetyön sisällä nuoren määritelmänä on 15–29 ikävuotta.

Ikääntynyt väestö määritellään suomen lainsäädännössä vanhuuseläkkeeseen oikeuttavan iän saavuttaneiksi henkilöiksi. Iäkäs henkilö sen sijaan määritellään henkilöksi, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi, taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvueluista 2012/980.)

Vanhuuseläkkeeseen oikeuttavan iän ollessa 65 vuotta, tässä opinnäytetyössä ikääntyneet määritellään sen ikäisiksi, tai vanhemmiksi. 65 ikävuotta määritellään iäkkyyden rajapyykiksi myös monissa opinnäytetyöni käsittelemissä aineistoissa.

Sukupolvella tarkoitetaan Tilastokeskuksen mukaan tietyllä ajanjaksolla syntyneiden henkilöiden määrää. Tällä hetkellä suomessa yksi sukupolvi määritellään 30 vuoden ajanjaksolla. (Ti-

lastokeskus 2020.) Monisukupolvinen toiminta tarkoittaa siis eri 30 vuoden ajanjaksoilla syntyneiden yhteistä toimintaa. Esimerkkinä monisukupolvinen asuminen, jossa eri ikäryhmiin kuuluvat henkilöt asuvat samassa asunnossa (Eronen 2018, 10). Opinnäytetyöni tapauksessa ikäryhminä toimivat 15–29-vuotiaat, sekä 65–90-vuotiaat.

3.2 Mitä on media?

Media on monelle arkipäiväinen sana, joka esiintyy tiedotusvälineissä, puhekielessä ja tekstiviesteissä. Sana media tulee latinan sanasta medium, joka tarkoittaa keskellä tai välissä olevaa (Mediataitokoulu 2015). Suomen kieleen sana juurtui monikkomuodossaan media, jolloin siitä hieman nurinkurisestikin käytetään muotoja mediassa ja medioissa. Käytettiinpä sanaa yksikössä tai monikossa, yleisesti sitä voidaan pitää kollektiivikäsitteenä, joka sisällyttää itseensä kaikki joukkoviestinnän välineet, kuten sanomalehdet, televisio, radio, internet jne. (Mantila 1996.) Käsitteenä media on kuitenkin vielä laajempi, sillä pelkkien joukkoviestimien lisäksi sillä voidaan tarkoittaa niihin tuotettavia ja niillä välitettäviä mediasisältöjä. Sanalla media tarkoitetaan yleisesti myös media-alaa ja siellä toimivia organisaatioita yhteiskunnallisina toimijoina. (Mediataitokoulu 2015.) Medialla tarkoitetaan siis välineitä, toimijoita ja sisältöjä kontekstista riippuen.

Sosiaalinen media

Kuten media, sosiaalinen media on kattoterminä usealle palvelulle, joita yhdistävät samankaltaiset ominaisuudet. Yksi määritelmä onkin se, että sosiaalinen media on joukko monimuotoisia ja yhteisöllisiä verkkoympäristöjä, joissa käyttäjät tuottavat erilaisia verkkosisältöjä. Näille ympäristöille on olennaista se, että tuotettua sisältöä jaetaan aktiivisesti käyttäjien kesken. (Kangaspunta 2011, 28.) Tässä opinnäytetyössä sosiaalisesta mediasta käytetään myös lyhyempää nimitystä some.

Sosiaalinen media nimensä mukaisesti eroaa perinteisestä mediasta interaktiivisuutensa ja käyttäjälähtöisyytensä vuoksi. Sen käyttäjät eivät ole vain vastaanottajia, vaan myös sisältöjen tuottajia, jakajia, verkottujia ja yhteisöllisyyden luoja. (Hintikka 2008). Sosiaaliselle medialle olennaisia ovat erilaiset alustat ja palvelut kuten Facebook, Instagram, YouTube ja TikTok.

Poiketen perinteisestä mediasta, kuten televisiosta tai radiosta, jossa tuotantoyhtiöt tarjoavat yleisöä kiinnostavia sisältöjä, sosiaalisessa mediassa näiden yhtiöiden tehtävänä on ylläpitää

palveluita ja tarjota edellytyksiä yhteisöjen ja yleisöjen toiminnalle. (Matikainen 2008, 27.) Sosiaaliselle medialle on yleistä sen käytön maksuttomuus, vaikka sen suosituimpien palveluiden takana onkin voittoa tavoittelevia suuryhtiöitä. Sosiaalisessa mediassa näkyvät mainokset, ja käyttäjien tietojen käyttö kohdennettuun markkinointiin, kertovat palveluiden kaupallisuudesta (mt. 2008, 26–27).

Medioituminen ja Mediakulttuuri

Yhteiskunnan ja sen toimijoiden muuttuessa yhä mediavälitteisemmiksi ja riippuvaisemmiksi medioista puhutaan medioitumisesta. Tällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi tärkeiden kansallisten instituutioiden ja globaalien toimijoiden toimintatapojen mukautumista ajan mediaan sopiviksi. (Mediataitokoulu 2015.)

Medioituminen vaikuttaa myös yksilötasolla. Media on nykyarjessa jatkuvasti läsnä ja se vaikuttaa yksilön päivittäiseen toimintaan yhteiskunnan osana ja sillä on myös suuri vaikutus sosiaalistumiseen. Leena Nivala (2006) tuo esille median olemuksen voimakkaana kulttuurisena ja sosiaalisena ympäristönä, joka välittää tapoja, sääntöjä ja normeja, joita kansalainen tarvitsee toimiakseen aktiivisesti osana yhteisöä ja yhteisön hyväksymällä tavalla. (Palsa 2016, 58.) Medioitumista on siis median ja sen käyttötaitojen sulautuminen voimakkaaksi tekijäksi arjessa yksilö- ja yhteiskunnallisella tasolla.

Medioituminen on osa mediakulttuuria. Kaikki mediasisältö on osa mediakulttuuria, joka vaikuttaa elämäämme monella tavalla. Televisiossa näytettävät elokuvat, sosiaalisen median muutamien sekunnin videot, lehtikuvat, uutiset ja moni muu mediakuvasto tuo silmiemme eteen informaatiota, mutta myös ideoita ja ajatuksia siitä mikä on normaalia ja mikä sallittua. Media-kuvaston kautta heijastetaan käsitystä sukupuolesta, seksuaalisuudesta sekä kansallisuudesta, ja näin ollen media on myös monen ihmisen minäkokemuksen keskiössä. (Herkman 2007, 39.)

Mediakulttuurin olennainen osa on vaikuttaminen median kuluttajiin sekä suorasti että epäsuorasti. Suoraa vaikuttamista on se, kun joku ilmaisee tarkoituksensa niin että siitä saadaan selvä käsitys. Epäsuoraa vaikuttamista on muun muassa sosiaalisen median palveluista vaihtoehtoisten vaihtoehtien saaminen esimerkiksi pukeutumiseen tai puhetyyliin. Mediakulttuuri on siis medioi-

tuneessa yhteiskunnassamme aina läsnä, ja se vaikuttaa käyttäytymiseemme ja ajatusmaailmaamme. Mediasta ja sen seuraamisesta on tullut osa yksilöllistä kokemustamme maailmasta. (Herkman 2007, 39.)

Medialukutaito ja kriittinen medialukutaito

Euroopan komission suosituksessa vuodelta 2009, medialukutaitoa kuvataan taidoksi käyttää tiedotusvälineitä, ymmärtää ja arvioida kriittisesti tiedotusvälineiden ja mediasisältöjen eri puolia, sekä viestiä erilaisissa yhteyksissä. Viestimiseen kuuluu myös taito luoda omia mediasisältöjä. (Palsa, Pääjärvi 2015, 2.) Myös Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisussa-Mediakasvatus yleisissä kirjastoissa: suosituksia ja suuntaviivoja (2014), medialukutaitoa kuvataan taitona selvittää mediassa, ja kykynä tuottaa sosiaalisen median sisältöjä, kommentoimaan ja jakamaan tuottamaansa sisältöä, sekä verkottumaan mediassa. Julkaisun mukaan medialukutaidolla on myös vaikutusta henkilön osallisuuteen ja elämänhallintaan. (OKM 2014, 25.)

Medialukutaito voidaan jakaa eri mediasisältöihin, ilmiöihin ja välineisiin, jolloin puhutaan erilaisista median lukutaidoista. Esimerkiksi televisiolukutaito, elokuva lukutaito tai pelilukutaito. (Palsa 2016, 46.) Yksi paljon tapetilla ollut medialukutaidon muoto on kriittinen medialukutaito. Kellner ja Share (2007) kuvaavat kriittistä medialukutaitoa kaikkiin medioihin linkittyvänä kykynä arvioida ja kritisoida stereotypioita, hallitsevia arvoja sekä ideologioita.

Kriittinen medialukutaito auttaa myös mediaviestien ja median kautta tuotettujen sisältöjen tulokinnassa, sekä ymmärtämisessä. Kriittisellä medialukutaidolla on myös keskeinen rooli median käyttötavoissa, sen vaikutuksissa, viisaassa median käytössä, ja se mahdollistaa vaihtoehtoisen median rakentamisen. (mt. 2016, 47.) Kriittinen medialukutaito ei siis tarkoita kielteistä suhtautumista mediaan vaan se auttaa näkemään ja tunnistamaan median erilaisia toimintatapoja ja mahdollisuuksia eri yhteyksissä. Kriittisyys tarkoittaa tässä yhteydessä tietoa median rakenteista, siihen liittyvästä politiikasta ja organisaatioista. (Herkman 2007, 47.)

Mediakasvatus

Opetushallituksen internet-sivulla mediakasvatusta kuivaillaan osaksi varhaiskasvatusta, perusopetusta sekä toisen asteen ja vapaan sivistystyön opintoja. Mediakasvatus lisää lasten, nuorten ja aikuisten mediaosaamista, sekä tukee yksilön kasvua, osallisuutta ja toimijuutta nykyajan medioituneessa maailmassa. (OPH 2021.) Koska medialla on niin suuri osa päivittäisessä elä-

mässämme, on erilaisista mediataidoista tullut merkittäviä kansalaistaitoja. Kyse ei ole pelkästään median käyttämisestä viestintään ja tiedonvälitykseen, vaan sen vaikutuksesta laajemmin moniin elämän osa-alueisiin.

Yhteiskunnan medioituminen siis saa aikaan tarpeen uudentyyppisiin taitoihin, joita kansalaiset tarvitsevat täysivaltaisen toimijuuden saavuttamiseksi (Palsa 2016, 58). Mediataitoja ovat esimerkiksi kyky käyttää erilaisia laitteita tiedonetsintään, kyky erottaa luotettava tieto epäluotettavasta, osaaminen käyttäytyä kohteliaasti ja sensitiivisesti nettikeskusteluissa ja kyky luoda mediaan omaa sisältöä. Tärkeää on myös pysähtyä ja pohtia median vaikutusta omaan elämään. Mediakasvatuksella pyritään vakiinnuttamaan näitä taitoja kansalaisten pariin.

3.3 Mediakasvatuksen historia Suomessa

Yleisesti on todettu, että suomalainen mediakasvatus on alkanut 1950-luvulla (Salomaa, Palsa 2019, 20). Mediakasvatuksen pääryhmänä ovat aina olleet lapset ja nuoret, ja varsinkin varhaiskasvatuksen kontekstissa lapsia on pyritty suojelemaan median haitallisilta vaikutuksilta. Nuorten osana on taas kasvaa mediaa taitavasti ja vapaasti tulkitseviksi ja sitä hyödyntäviksi kansalaisiksi. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007, 3.)

1950-luvulla Mediakasvatusta terminä ei vielä tunnettu, vaan sen tilalla käytettiin audiovisuaalista kansansivistystyötä. Silloinen mediakasvatus sai nykyisenkaltaista termistöä ja alettiin puhua tiedotusvälinekohtaisesta kasvatuksesta, kuten elokuva- ja sanomalehtikasvatuksesta. Joukkoviestimet tunnistettiin vahvoiksi vaikuttamisen välineiksi, sekä propagandan, että kaupallisen viestinnän saralla. Helge Miettunen (1954) mainitseekin yhdeksi silloisen mediakasvatuksen teemaksi taiteen erottamisen ajanvietteestä, sekä propagandan erottamisen viihteestä. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007 4–6.)

1950- ja 60-lukujen taitteessa televisiot alkoivat yleistyä. Uusien medioiden esillenousun yhteydessä on kautta aikain huolestuttu niiden vaikutuksesta lapsiin ja nuoriin, eikä tämäkään ollut poikkeus. Mannerheimin lastensuojeluliiton alaisuuteen perustettiin vuonna 1958 Suomen kansallinen lastenelokuvakeskus. Keskuksen tarkoituksena oli elokuvien ja televisio-ohjelmien sisältöjen seuraaminen sekä analyyttinen lastenkasvatus (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007, 7).

1970-luvulle siirryttäessä sanomalehti-, ja elokuvakasvatuksen rinnalle tuli joukkoviestintäkasvatus. Jo 60-luvun lopulla koulujen opetussuunnitelmiin tulleen audiovisuaalisen kasvatuksen

tavoitteena oli median havainnointi ja tulkitseminen, kriittinen ja valikoiva omaksuminen ja informaatiotekniikoiden ilmaisu- ja kerrontatapojen ymmärtäminen. 70-luvulla tavoitteisiin lisättiin tiedotusvälineiden käyttäminen omassa itseilmaisussa, sekä joukkotiedotusvälineiden yhteiskunnallisen merkityksen ymmärtäminen. Mediakasvatustoimintaa riivasivat kuitenkin osaltaan samat ongelmat kuin nykyäänkin: resurssien puute, sekä pula riittävästä tutkimuksesta, materiaaleista ja opetuksesta. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007 10, 12.)

80-luvun keskeisenä kysymyksenä oli mediakasvatuksen tehtävä muuttuvan median maailmassa. 1970-luvun joukkotiedottamisen ymmärtämisen ja havainnoinnin lisäksi osaksi mediakasvatusta otettiin median viestinnällinen puoli sekä nuorten oma ilmaisu ja tekeminen. Myös videokameratekniikka oli yltänyt siihen pisteeseen, että se mahdollisti omaehtoiset videotuotannot osana mediakasvatustoimintaa. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007 13.)

1990-luvulla tietotekniikan käyttö yleistyi opetuksessa tietokoneiden yleistymisen myötä. Joukkotiedottamiskasvatuksen tilalle otettiin viestintäkasvatus, jonka tavoitteeksi tuli Opetusministeriön toimenpide-ehdotuksessa (1991), että viestintä tulee ymmärretyksi sekä väline- että välittömänä viestintänä. Tämä ulotti viestinnän myös osaksi ilmaisukasvatusta, ja se aiheutti sekaannusta viestintä- ja mediakasvatuksen erottamisessa toisistaan. Tätä hämmennystä kuvaavat mediaoppiaineille annetut samankaltaiset nimitykset, sekä niiden merkitysten sekoittuminen. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007, 14.)

2000-luvulla mediakasvatus käsitteenä oli jäänyt pysyväksi osaksi Suomalaista kasvatustyötä. 2000-luvun suurena muutoksena oli internetin mahdollistama sosiaalinen media. Nämä pääosin nuorille suunnatut palvelut olivat tienraivaajia nuorten digitaaliselle kulttuurille, joka nykyään on erottamaton osa nuorten ja aikuistenkin elämää. 2000-luvulla tietokonepelit tulivat myös erottamattomaksi osaksi mediakasvatuksen kenttää, vaikka ne olivat olleet osa nuorten media-kulttuuria jo 80-luvulta. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007, 16.)

2010-luvulle tultaessa voidaan todeta, että mediakasvatus koettiin tärkeäksi aiheeksi ja siihen suhtauduttiin samalla vakavuudella kuin 1800-luvun lopun kansansivistystoimiin. 2010-luvulla mediakasvatus on laajentunut entisestään ja se on otettu huomioon yhä useammalla alalla. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007 16–17.)

Mediakasvatusta ei myöskään nähdä enää vain lapsiin ja nuoriin kohdistuvana kasvatus- ja valistustoimintana, vaan 2010-luvun lopulle tultaessa sitä tutkittiin ja tehtiin myös aikuisväestö kohderyhmänä (Palsa 2021, 4). Mediasta on ulottuvuuksineen digitalisaation myötä kasvanut

kaikkia elämän osa-alueita hipova kokonaisuus, jonka merkityksellisyyttä ei voida unohtaa yhteiskunnallisessa keskustelussa.

3.4 Mediakasvatus Suomessa nykypäivänä

80-vuotisen taipaleensa aikana mediakasvatuksen toteuttajien joukko on laajentunut ja vakiintunut. Monimuotoisen tekijäkentän vuoksi yhteistyö ryhmien välillä on tärkeää, jotta suomalainen mediakasvatus tavoittaa mahdollisimman monen. (Salomaa, Palsa 2019, 4.)

2020-luvun mediakasvatusta ohjaa Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2019 julkaisema Medialukutaito Suomessa – Kansalliset mediakasvatuslinjaukset -linjausasiakirja, jolla pyritään selkeyttämään mediakasvatuksen toimijakenttää, ja tuomaan esille mediakasvatuksen vahvuuksia, arvoja ja periaatteita. Asiakirjassa nostetaan esiin myös mediakasvatuksen kehittämiskohteita sekä niihin vaikuttavia yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja teknologisia tekijöitä.

Linjausasiakirjassa tuodaan esille suomalaiselle mediakasvatukselle asetetut kolme päätavoitetta. Tavoitteena on tehdä Suomessa:

1. Kattavaa mediakasvatusta
2. Laadukasta mediakasvatusta
3. Systemaattista mediakasvatusta

Kattava mediakasvatus on linjausasiakirjan mukaan ottaa huomioon sen, että mediakasvatustyötä tehdään kohderyhmät, aiheet ja näkökulmat huomioiden kattavasti koko maassa. Koko valtakunnan laajuudessa työssä otetaan myös huomioon kohderyhmien tarpeet sekä paikalliset erityispiirteet. Esimerkiksi eri maakunnissa tai ikäryhmissä osaaminen ja tarpeet voivat vaihdella suuresti, jolloin mediakasvatusta tulee tehdä eri lähtökohdista. Tavoitteisiin pääsyn edistämiseksi kattavan mediakasvatuksen tueksi on laadittu erilaisia toimenpiteitä. Esimerkiksi Mediakasvatustoimintaa suunnataan kattavasti eri ryhmille, sillä mediataidoista on tullut tärkeitä kansalaistaitoja. Yhtenä tavoitteista on myös hyödyntää digitaalisuuden tuomia mahdollisuuksia jatkossa kattavammin. Viimeistään koronapandemia on tehnyt selväksi, että digitaaliset viestintäpalvelut ja niiden käyttö on mahdollistanut monenlaisen toiminnan jatkumisen, vaikka kasvokkain tapaaminen ei ole ollut mahdollista. (Salomaa, Palsa 2019, 14–15.)

Laadukas mediakasvatus määritellään linjausasiakirjassa ajankohtaiseksi, tarkoituksenmukaiseksi ja tavoitteelliseksi. Laadukkaalla mediakasvatuksella pyritään edistämään ihmisoikeuksia, tasa-arvoa sekä yhdenvertaisuutta, ja se on käytännössä eettistä, esteetöntä, kestäväää ja vaikuttavaa. Toimenpiteinä laadukkaan mediakasvatuksen ylläpitoon esitetään erilaisia kehittämiskohteita. Mediakasvatuksen ammattilaisten kesken pyritään tunnistamaan keskeisiä mediakasvatuksen osaamistarpeita ja tuomaan mukaan erilaisia koulutusmalleja, jotka vastaavat kehittämistarpeisiin. Toimenpiteissä esiin nousee myös kansainvälisyyden tukeminen ja mediakasvatuksen relevanttius suhteessa median ilmiöihin ja kehitykseen. Myös Laadukkaan mediakasvatuksen arvopohja, kuten ihmisoikeudet, nostetaan osaksi tiedostavaa keskustelua. (Salomaa, Palsa 2019, 16–17.)

Systemaattinen mediakasvatus kuvataan suunnitelmalliseksi ja hyvin johdetuksi mediakasvatustyöksi, jossa resurssit kohdennetaan järkevästi. Hyvin järjestetyssä ja linjakkaassa mediakasvatuksessa sen asema vakiintuu ja osaamista kertyy tehokkaammin. Hyvin suunniteltu mediakasvatustyö auttaa myös tavoittamaan kohderyhmät tehokkaammin ja huomioimaan esteettömyyttä ja tavoitteita. Toimenpiteinä Systemaattisen mediakasvatuksen aikaansaamiselle mainitaan tietopohjan vahvistaminen, jolloin tutkimustulosten ja selvitysten perusteella osaamista ja tietämystä kasvatetaan. Muita toimenpiteitä ovat mediakasvatustyön rahoituspohjan kehittäminen systemaattisen tavoitteen mukaiseksi, sekä jo olemassa olevien yhteiskunnallisten rakenteiden huomioiminen ja niiden hyödyntäminen mediakasvatustyössä tulevaisuudessa. (Salomaa, Palsa 2019, 18–19.)

4 MENETELMÄT

Tapaustutkimus tuottaa syvällistä ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta tapauksesta. Me-todi soveltuu kehittämistutkimukseen, kun on tarkoitus saada aikaan ideoita tai kehittämisehdotuksia tutkittuun kehittämiskohteeseen. (Moilanen, Ojasalo, Ritalahti 2015 52). Keskiössä on aina yksi tapaus eli case. Tämä tarkoittaa, että kyseinen kehittämisen menetelmä keskittyy tarkasti yhteen melko suppeaan kohteeseen, josta halutaan saada irti mahdollisimman paljon. Kohdetta pyritään ymmärtämään mahdollisimman hyvin ja sille halutaan pystyä luomaan uusia kehittämisehdotuksia. Tarkoituksena on vastata kysymyksiin ”miten” ja ”miksi”. (Moilanen, Ojasalo, Ritalahti 2015 53.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutustua sekä nuorten että ikääntyneiden digitaalisen median käyttötapoihin. Vaikkei oma tutkimukseni täytä puhtaasti tapaustutkimuksen piirteitä, kuvaan metodi hyvin sitä miten tutkimukseni käytännössä toimi. Tavallisesti tarkasti määriteltyyn aiheeseen käytettävää tapaustutkimusta käytin tutkiessani laajaa kokonaisuutta siitä, miten valitsemani kohderyhmät käyttävät digitaalista mediaa. Vertailemalla tuloksia tutustuin kummankin ryhmän toimintaan ja kokemuksiin, ja pystyn sitä kautta rakentamaan ideoita monisukupolvisen mediakasvatuskokonaisuuteen.

4.1 Asiantuntijahaastattelu

Haastattelu on tiedonkeruun menetelmä, joka perustuu suoraan kysyttäessä saatuun tietoon haastateltavalta. Se on yksi käytetyimmistä tiedonkeruun menetelmistä, jossa haastateltava ja haastattelija keskustelevat tutkimusaiheesta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkimukseen käytettävä haastattelu eroaa psykologisesta- tai sanomalehtihaastattelusta siten, että tutkimushaastattelussa etsitään vastausta tutkimuskysymykseen. Haastattelun avulla kerätty aineisto analysoidaan ja käytetään tutkimus tehtävää varten. (mt. 2006.)

Tätä opinnäytetyötä varten haastattelin neljää mediakasvatuksen ammattilaista eri järjestöistä ympäri Somea. Haastattelut suoritin loppukeväästä ja alkukesästä 2021. Kysymyksiä laatiessa keskityttiin erityisesti nuorten ja vanhusten mediaosaamiseen ja sen haasteisiin. Asiantuntijoiden edustamat organisaatiot olivat Lapin yliopisto, Mannerheimin lastansuojeluliitto, Eläkeliiitto ja digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskus Verke. Asiantuntijat valittiin tilaajan kontaktien kautta.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna etäyhteyden avulla Zoom-verkkopalaveripalvelussa. Kysymykset lähetettiin haastateltaville etukäteen luettaviksi, mutta puolistrukturoidun haastattelun tavoin kysymyksiin ei ollut valmiita vastausvaihtoehtoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Haastattelut olivat keskustelevia ja siksi pituudeltaan noin puolitoista tuntia kestäviä. Ne tallennettiin videomuotoon litterointia varten. Haastateltavat pidetään anonyymeinä ja heidän vastauksiaan siteerataan tekstissä suoraan.

Haastattelukysymykset luotiin yhdessä opinnäytetyön tilaajan kanssa, ja niiden mallina käytettiin Opetushallituksen ja Kansallisen audiovisuaalisen arkiston laatimaa uudet lukutaidot-kehittämisohjelmaa. Ohjelman tavoitteena on vahvistaa lasten ja nuorten mediaosaamista, tietoja viestintäteknologisia taitoja sekä ohjelmoinnin osaamista varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa.

Uudet lukutaidot-ohjelmassa mediataidot on luokiteltu seuraavalla tavalla:

Median tulkinta ja arviointi

- Mediasisältöjen tulkinta
- Median vaikutusten ymmärtäminen
- Media tietolähteenä
- Minä median käyttäjänä

Median tuottaminen

- Luova ilmaisu
- Vaikuttaminen
- Tiedon välittäminen
- Minä median tuottajana

Toiminta mediaympäristöissä

- Turvallisuus
- Vastuullisuus
- Hyvinvointi
- Hyvä vuorovaikutus (Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Opetushallitus 2020).

Vaikka Uudet lukutaidot- kehittämisohjelma koskee lapsia ja nuoria, olivat sen teemat ja kehittämiskohteet hyviä kohdistumaan myös opinnäytetyön toiseen ikäryhmään (Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Opetushallitus 2020). Iäkkäillä mediaosaaminen ja kokemus mediasta on toisenlaista kuin nuorilla, mutta samoilla kysymyksillä ikäryhmästä riippumatta saatiin silti hyvää aineistoa.

Uudet lukutaidot - mallin mukaan luotu kysymyspatteristo näytti seuraavalta:

Median tulkinta ja arviointi

Mitä media tarkoittaa, miten se määritellään (nuoret /iäkkäät)?

Miten nuoret/ikäntyneet tulkitsevat eri mediasisältöjä?

Miten faktan ja fiktion erottaminen onnistuu? (nuoret / iäkkäät)

Median tuottaminen

Ymmärretäänkö miten media vaikuttaa ja miten siellä vaikutetaan?

Miten nuoret/ikäntyneet vaikuttavat mediassa?

Millaista sisältöä he tuottavat?

Toiminta mediaympäristöissä

Onko media jotakin omasta arjesta ulkopuolella olevaa, vai linkittykö se kaikkeen tekemiseen?

Näkyykö nuorten/ikäntyneiden median käytössä vastuullisuus ja eettinen toiminta?

Millaisena yksityisyydensuoja sosiaalisessa mediassa nähdään (nuoret/iäkkäät)?

4.2 Aikaisempien tutkimusten analyysi

Toisena tutkimusmenetelmänä käytin aikaisempia tutkimuksia ja niiden laadullista analyysiä. Tuominen ja Sarajärvi (2002) kuvaavat tutkimusaineiston analyysin olevan tapa, jossa aineistoa eritellään etsien siitä eroja ja yhtäläisyyksiä. Löydetty aineisto tiivistetään ja liitetään lopulliseen tutkimukseen. Analysoitavat aineistot voivat olla lähes mitä vain kirjoitettua tekstiä, aina litteroidusta puhelinkeskustelusta, kirjoihin, esseisiin, tai kirjeisiin. Aineistonanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä pyritään muodostamaan tiivistetty kuvaus, joka kytkee löydetyt tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Kauppinen, Puusniekka 2006.)

Hyödynsin aikaisempien tutkimuksien analysoinnissa aineiston analyysin yleisiä lähtökohtia:

- saada vastauksia tutkimustehtävään
- erottaa aineistosta olennainen
- tutustua aineiston sisältöön, mihin tarkoitukseen aineisto kerätty, ilmiön syvälinen ymmärtäminen, tutkimuksen luotettavuuden varmistaminen
- analyysitekniikasta huolimatta, suunniteltava analyysin tekemisen kriteerit
- erilaisuuksien ja poikkeavuuksien huomioiminen, mikä on aineiston rikkaus
- alkuperäisen aineiston hyödyntäminen myös raportoinnissa. (Kajaanin ammattikorkeakoulu 2021.)

Aikaisempien tutkimusten laadullinen analyysi etenee aineiston huolellisella lukemisella tai muulla havainnoinnilla. Sen jälkeen aineisto jaetaan osiin valitun lajittelu- tai luokittelutavan perusteella. Tämän jälkeen kirjoitetaan omin sanoin näkemys valituista tuloksista. Omat havainnot liitetään teoriataustaan ja osaksi aikaisempaan tutkimukseen. Lopuksi on hyvä perustella tekemänsä valinnat. (mt. 2021.)

Omaan opinnäytetyöhöni valitsin menetelmäksi aikaisempien tutkimusten analyysin, sillä tiesin nuorten ja ikääntyneiden mediankäytöstä ilmestyneen viime vuosina runsaasti tutkimuksia. Myös jokainen haastattelemanani asiantuntija oli työskennellyt projektissa, jonka loppuraporttia tai tuloksia pystyin käyttämään aineistona.

Käsittelimäni tutkimukset olivat pääosin suomalaisia, johtuen Suomen korkeasta medialukutaidon tasosta ja koulujärjestelmämme eroavaisuuksista esimerkiksi Yhdysvaltoihin verrattuna. Tämä aiheuttaa eroja, jotka saattavat olla jossakin muualla suuria, mutta meillä eivät välttämättä merkittäviä. Myös opinnäytetyöni tilaaja on kiinnostunut Suomalaisten nuorten ja ikääntyneiden mediataidoista.

Listasin käyttämäni aikaisemmat tutkimukset kahteen taulukkoon, jossa näkyvät sekä nuoria, että ikääntyneitä koskevat aineistot. Aineistotaulukot löytyvät kokonaisuudessaan liitteistä 1 ja 2.

Tutkimus	Ikäryhmä	Käytetty sisältö
Weissenfelt Jukka, Liukko Matti, Nisula Juho, Ebrand Suomi oy Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut 2019, SoMe ja Nuoret 2019 – katsaus nuorten sosiaalisen median käytöstä	13–29-vuotiaat	Nuorten sosiaalisen median sovellusten käyttö ja käytetyimmät sovellukset
Tanner Niina, Radwan Rami, Korhonen Helmi, Mustonen Terhi 2020, Sosiaalinen media, ongelmallinen sosiaalisen median käyttö ja someriippuvuus	16–89-vuotiaat	Fear of missing out, paitsi jäämisen pelko, Sosiaalisen median tykkäys, ja kommentointikäytännön vaikuttaminen nuoren mielialaan.
Alma media, Inspirans Oy, Norstat Finland 2019, Nuoret ja mediakulutus	15–24-vuotiaat	Kuinka nuoret kuluttavat mediaa, median käytön yleisyys. Sosiaalisen median yhteisöllisyys

Taulukko 1. Esimerkki tutkimusanalyysin materiaalista taulukossa

5 TULOKSET: NUORET

Keräämäni aineiston käsittelyn avaan keskittymällä nuoren ikäryhmän digitaalisen median käyttöön, ja sen käyttötaitoihin.

Lapset ja nuoret ovat olleet suomalaisen mediakasvatustyön pääkohderyhmä aina 1950-luvulta lähtien. Suomalaisen yhteiskunnan ponnistus sotavuosista kohti modernia elämäntapaa irtaantutti lapset ja nuoret kotitöistä ja lisäsi näin heidän vapaa-aikaansa huomattavasti. (Salasuo 2020, 7.)

Samalla kun nuoren väestön vapaa-aika lisääntyi vuosikymmenten saatossa, teknologinen kehitys ja sen myötä uudet vapaa-ajan viettotavat vaikuttivat suuresti mediakasvatuksen pääkotiin. Eri vuosikymmenillä onkin ollut aina erilainen hallitseva media. 1950-luvulla se oli erityisesti elokuva. 1960-luvulla mukaan tuli televisio. 1970-luvulla television vaikutus kasvoi ja yleistyi. 1980-luvulla musiikkivideot ja mahdollisuus tehdä videota itse nostivat esiin nuorison audiovisuaalisen kulttuurin. 1990-luvulla tietokoneet, internet ja muu tietotekniikka muuttivat jälleen mediaa omanlaisekseen. 2000-luvulla digitalisaatio toi älypuhelimet käyttäjiensä käsiin ja sosiaalisen median ensimmäiset yhteisölliset palvelut ja muuttivat viestimisen tapoja ennennäkemättömästi. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007, 23.)

2010-luvulla älypuhelimet ja sosiaalisen median kautta yhteydenpito olivat jo nuorison mediakulttuurin arkipäivää. Teini-ikäiset viestittelivät netin kautta jo ennen älypuhelimia, mutta niiden yleistyminen on tehnyt netistä koko ajan mukana kulkevan median. (Salasuo 2020, 57.) Tämän luvun tulokset esitellään suppeammin Taulukossa 3.

5.1 Nuorison runsas median käyttö

Nuorten mediakulttuuriin kuuluu vahvasti sosiaalisen median seuraaminen, ja sen avulla yhteydenpito tuttavien kanssa. Alati muuttuva ja uusia palveluita saava sosiaalisen median kenttä onkin nuorison kaiken digitaalisen tiedonsaannin keskiössä. (Salasuo 2021, 59.) Tilastokeskuksen vuonna 2017 teettämän selvityksen perusteella 15–35-vuotiaista suomalaisista vain noin 2–4 % ei käyttänyt sosiaalisen median palveluita päivittäin, tai useana päivänä viikossa (Tilastokeskus, 2017). Alma median yhdessä tutkimustoimisto Inspirans Oy:n ja Norstat Finlandin tekemään kyselytutkimukseen, Nuoret ja mediankulutus 2019, vastanneista 15–24-vuotiaista

nuorista 91 % oli käyttänyt sosiaalisen median palveluita kyselyyn vastaamista edeltävänä päivänä (Alma media, Inspirans Oy, Norstat Finland 2019). Tästä voidaan päätellä, että median kulutus ja sosiaalisen median seuraaminen on nuorten tavallinen ajanviettotapa.

Digitaalinen media on osa nuorten välistä sosiaalista kanssakäymistä. Sosiaalisen median sovellusten kautta kerrotaan kuulumiset, jaetaan kuvia ja videoita, sekä pelataan yhdessä verkko-pelejä. (Tuominen, Holm, Jaakola, Kiilakoski 2016, 187–188.) Samaan päätelmään päästään myös Alma median yhdessä tutkimustoimisto Inspirans Oy:n ja Norstat Finlandin laatiman Nuoret ja mediankulutus 2019-tutkimuksen tuloksista. Sen perusteella nuorten mediankäyttö on yhteisöllistä, ja sisältöjen parissa vietetään yhdessä aikaa. Yhteisö, jossa sisältöjä jaetaan ja aikaa vietetään, koostuu samat kiinnostuksen kohteet jakavista ystäväistä. Keskustelu jaetuista aiheista luo nuorille yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Alma media, Inspirans Oy, Norstat Finland, 2019.)

Älypuhelimet ovat korostettuina nuorten päivittäisessä internetin käytössä. Tilastokeskuksen vuoden 2019 Suomalaisten internetin käyttöä tutkivan selvityksen mukaan, 16–24 ja 25–34-vuotiaista 98 prosenttia käytti älypuhelinlaiteena internetin selailuun. (Tilastokeskus 2019). Tiedonhaun ja yhteydenpidon lisäksi sosiaalisen median avulla täytetään myös arjen tylsiä hetkiä. Älypuhelin saatetaan ottaa käteen aivan ilman tärkeää syytä ja aloittaa selailu (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019).

Palveluiden selailu, muiden tekemien sisältöjen tykkäily ja musiikin kuuntelu ovat sitä mihin suurin osa nuorten someajasta menee, selviää Ebrand Oy-verkkopalvelutarjoajan ja Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden Some ja nuoret-tutkimuksesta vuodelta 2019. Yli 90 % tutkimukseen vastanneista käytti somea palveluiden selailuun, ja 76–78 % musiikin kuunteluun ja muiden sisältöjen tykkäilyyn. (Weissenfelt, Liukko, Nisula 2019.)

Tutkimuksesta selviää myös, että ensisijaisesti viestittelyyn tarkoitettu Whatsapp-sovellus on sosiaalisen median käytetyin alusta. Tästä voidaan päätellä, että myös yhteydenpito ystäviin ja perheenjäseniin on suuri osa somen käyttöä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen 2020 mukaan, 80 prosenttia nuorista viestittelee päivittäin kavereidensa kanssa nettisovellusten välityksellä. (Salasuo 2020, 55.)

Viestittelyyn ja selailuun verrattuna sisällöntuotanto on kuitenkin selkeästi vähemmän suosittua. Ebrand Oy:n ja Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden tutkimukseen vastan-

neista 34 prosenttia käytti sosiaalista mediaa aktiivisesti valokuvien muokkaamiseen ja ottamiseen ja saman verran päivitysten tekemiseen ja kommentointiin. Videoita tuotti aktiivisesti 7 prosenttia ja musiikkia vain 3 prosenttia. (Weissenfelt, Liukko, Nisula 2019.)

5.2 Nuorten mediankäyttötaidot

Suvi Tuominen, Isabella Holm, Vesa Jaakola ja Tomi Kiilakoski (2015) toteavat nuorisotyöntekijöille suunnatun haastattelututkimuksen perusteella, että nuoret koetaan erityisesti taitaviksi teknisiksi median käyttäjiksi. Nuoriso nähdään myös monipuolisena mediasisältöjen tuottajana ja kuluttajana, sekä edustavan tulevaisuuden digitaalista kulttuuria, joka on vanhemmille sukupolville vielä uutta ja tuntematonta. Nuoret ovatkin muita ikäryhmiä enemmän sisällä median palveluissa, sekä digitaalisessa kulttuurissa. Nuoret myös oppivat muita ikäryhmiä enemmän mediataitoja kotona, harrastuksissa, koulussa ja ystäviltään. (Tuominen, Holm, Jaakola, Kiilakoski 2016, 177.)

Nuorten laajaksi koettu mediaosaaminen saattaa keskittyä kuitenkin vain joihinkin tiettyihin sosiaalisen median osa-alueisiin. Tiedonhakuun liittyvissä taidoissa, kriittisessä medialukutaidossa, vuoro-vaikutustaidoissa ja mediaan liittyvän elämänhallinnan taidoissa olisi monella parantamisen varaa. Myöskin netiketin, eli internetin käyttäytymissääntöjen hallinnassa on haasteita. (mt. 186–187.)

Asiantuntijahaastattelun perusteella nuorten runsas median käyttö ei myöskään kerro välttämättä hyvistä kriittisistä mediataidoista. Syyksi siihen, miksi nuorten mediataidot eivät kehity, arvellaan palveluiden helppokäyttöisyyttä. Valmiiksi toimivat ja sisältöjä tarjoavat sosiaalisen median alustat eivät vaadi käyttäjältään muuta, kuin tunnusten luomisen. Tämä ei kasvata kriittisen medialukutaidon lisäksi myöskään teknisiä taitoja.

”Parissakin eri suomalaisessa selvityksessä tullut ilmi se, että ne on itse asiassa ne nuorten taidot aika huonoja siinä, että se runsas median käyttö ei suoraan korreloi sen kanssa, että nuoret olisi niinku mediataidoilta hyviä.” (Haastateltava 1, Nuoret)

”Ehkä tietyllä tapaa se, että niistä on tehty meille liian helppoja, että me voidaan vaan mennä kuluttajina sinne ja alkaa käyttää palveluita ilman että tarvitsee miettiä, että mitäs kaikkea täällä onkaan, niin ehkä siinä on myös tehty sitten vähän karhunpalvelus.” (Haastateltava 1, Nuoret)

Median sisältöjen kriittisen tarkastelun taito on myös viimeisissä mittauksissa tullut alaspäin, selviää Kansallisen koulutuksen arviointikeskus Karvin raportista vuodelta 2020. Raportissa

mitattiin erilaisilla verkkotekstien analysointitehtävillä 9-luokkalaisten medialukutaitoa. Raportista selviää, että nuorten keskuudessa erot ovat suuria tyttöjen ja poikien välillä, mutta myös sukupuolien sisällä eroja yksilöiden välillä on paljon. Testien tuloksissa myös maantieteellisellä sijainnilla oli vaikutusta tuloksiin. Etelä-Suomessa taidot olivat paremmat kuin Itä-Suomessa. (Kauppinen, Marjanen 2020, 49–53.)

Ei voida siis yleistää, että kaikki nuoret olisivat taitavia internetin ja median käyttäjiä. 15–29 ikävuoden sisälle mahtuu paljon eritaustaisia ja taitoisia ihmisiä. Näin suuren ryhmän sisällä on paljon erilaista osaamista ja kiinnostuksen kohteita.

Asiantuntijahaastattelussa pohdittiin kriittisen medialukutaidon puutteen syyksi sosiaalisen median nopeita sisältöjä. Sosiaalisen median palveluissa sisällöt vilkaistaan läpi nopeasti ja niiden taustoja ei ole tapana jäädä tutkimaan. Tämän on pohdittu heikentävän nuorten kykyä tutkia sisältöjä analyttisesti ja jättää varsinainen viesti huomaamatta.

”Johtuisiko se niinku siitä, että nuoret käyttää entistä nopeampia mediasisältöjä, että ne ei niinku syvennyyt niinkään lukemaan tai tulkitsemaan. Että mediassa kulu-tetaan jotain nopeita Tiktok videoita tai YouTube videoita tai jotain. Ja sitten ei niinku pysähdytä miettimään niitä median taustoja tai niinku sitä, että mitä siinä oikeastaan sanotaankaan.” ((Haastateltava 2, Nuoret))

Syyksi voidaan pohtia myös somen liian runsasta käyttöä ja sen sääntelyn puuttumista. Runsaan sosiaalisen median käytön tiedetään vaikuttavan keskittymiseen ja uneen. Älypuhelimien ja sitä kautta myös sosiaalisen median ollessa aina läsnä, voi satunnainen viesti tai sovelluksen ilmoitus keskeyttää opiskelun tai työnteon. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019.) Älypuhelimien selailu iltaisin ennen nukkumaanmenoa vaikuttaa nukahtamiseen, sillä näytön kirkas sininen valo vaikuttaa nukahtamista edistävän melatoniinin erittymiseen. Sosiaalisen median sisällöt ja siellä kohdatut aiheet saattavat myös lisätä vireystilaa silloin, kun pitäisi käydä nukkumaan. Riittämätön uni taas vaikuttaa jaksamiseen, luovuuteen, päättelykykyyn ja keskittymiseen. (Mediakasvatusseura 2019.)

5.3 Minäkuva ja vaikuttaminen

Asiantuntijahaastattelun mukaan, somessa seurataan paljon urheilijoita, taiteilijoita, koomikoita ja muita itseä kiinnostavia henkilöitä. Suurimmaksi osaksi seurattu sisältö on huumori-pohjaista kevyttä sisältöä, mutta myös vakavampia vaikuttajia seurataan.

”Kaikki nuoret seuraa jotain somevaikuttajia tai mikrovaikuttajia. Ei välttämättä niitä niinku suurimpia julkkiksia, mutta jotain niinku omaan kiinnostuksen kohteeseen liittyviä somevaikuttajia on ne sitten jotain meemi huumoripelejä tai tota kauheus jotain meikkibloggaajia tai jotain niinku tavallaan näennäisesti ehkä kevyttä sisältöä. Mutta tuota kyllähän niissä siellä välissä tulee myös sellaista niinku tuota painavampaa asiaa.” (Haastateltava 1, Nuoret)

Sosiaalisen median ollessa aina läsnä nuorten elämässä, vaikuttaa se vahvasti myös nuoren minäkuvaan. Oma identiteettiä saatetaan rakentaa sosiaalisen median kautta ja nuori saattaa verrata itseään muihin ikätovereihinsa sekä julkisuuden henkilöihin. Huolen omasta minäkuvasta onkin uskottu kasvavan sosiaalisen median kautta, sillä sen välityksellä vuorovaikutus omien ikätoverien kanssa korostuu. Sosiaalisen median kautta kasvaneiden ulkonäköpaineiden on huomattu kasvaneen erityisesti tytöillä. (Peltola 2020, Rahja 2013 16.)

Asiantuntijahaastattelun mukaan omaan sosiaalisen median käyttöön vaikuttavat paljon vertaiset. Ystävien jakamat sisällöt ja yhteiset harrastukset sekä mielenkiinnon kohteet ohjailevat nuoria erilaisten sisältöjen pariin.

”Nuo vertaiset on kyllä hurjan tärkeitä siinä median käytössä, että se että minkälaisessa tavallaan niinku vaikka kaveriporukassa sä liikut verkossa tai millaisia asioita te yleensä teette yhdessä tai mitkä nousee teidän viestiketjussa tai somessa niinku keskustelun aiheeksi niin kyllähän se kaikki vaikuttaa.” (Haastateltava 2, Nuoret)

Sosiaalisen median aikaansaama yhteisöllisyys voi myös toimia kahteen suuntaan. Somen palveluiden kautta on helppo olla yhteydessä ystäviin ja samanhenkisiin. Verkkopelaaminen on usein yhteisöllistä toimintaa, jossa vuorovaikutetaan yhdessä muiden pelaajien kanssa.

Positiivisten asioiden kääntöpuolena on myös negatiivisia asioita. Ystävien jakamat kuvat viikonlopusta mökillä saattavat jättää ulkopuolisen olon, kun ei ole itse päässyt mukaan. Ilmiötä kutsutaan paitsi jäämisen peloksi, eli FOMO:ksi (fear of missing out). FOMO:n on huomattu ilmenevän ärtymyksen, ahdistuksen ja riittämättömyyden tunteina. (Korhonen, Mustonen, Radwan, Tanner 2020, 27, 53.)

Myös omien kuvien ja muiden sisältöjen saamat katsontakerrat ja tykkäykset saattavat aiheuttaa paineita. Omien julkaisujen saamat tykkäykset koetaan eräänlaisena palkintona, ja niiden saaminen tuottaa julkaisijalle mielihyvää. Jos oma kuva ei saakaan paljoa tykkäyksiä, saattaa se aiheuttaa turhautumista, ja tunteen siitä, että minä en ole kiinnostava. (mt. 2020, 27, 53.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton Nuorten mediakyselyssä (2019) kysyttiin nuorten mediankäytössä ilmenevistä sosiaalisista paineista. Vastanneista 20 prosenttia ilmoitti kokeneensa elämänsä tylsäksi muihin verrattuna somea selatessaan. 58 prosenttia oli kuitenkin eri mieltä, eikä ollut saanut samanlaisia tuntemuksia. Ulkonäköpaineita osa vastanneista kertoi välttelevänsä lisäämällä palveluihin vain sisältöä, joissa ei itse esiinny. Somen muokkausehdotuksena kyselyyn vastanneet nuoret ehdottivat jopa tykkäysten ja seuraajalukujen poistoa. Näin kukaan ei määritteli itseään pelkkien numeroiden perusteella. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019.)

Miten nuoret sitten itse vaikuttavat sosiaalisessa mediassa? Lasten ja Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa (2020) ilmeni, että mediassa vaikuttamisen koki tärkeäksi vain joka neljäs tutkukseen vastannut nuori. Suomalaiset nuoret käyttävät somea pääasiallisesti sosiaalisiin- ja viihdetarkoituksiin. Tutkimuksessa epäillään syyksi Suomen verrattaen vakaita poliittisia oloja. Kaikki eivät koe tarvetta asioihin vaikuttamiseen. (Salasuo 2020, 59, 61.)

Asiantuntijahaastattelussa kerrottiin monien nuorten suhtautuvan asioihin vaikuttamiseen sosiaalisessa mediassa kovin ammattimaisesti. Vaikuttaa voi esimerkiksi kuulumalla someyhteisöön tai kollektiiviin, jossa asioista tiedottaminen ja oman asian edistäminen on tärkeää. Vakavamman keskittyneen vaikuttamisen lisäksi somessa saatetaan lähteä kevyesti mukaan erilaisiin vaikuttamiskampanjoihin. Näiden parissa viihdytään vain hetken aikaa ja hetken päästä siirrytään johonkin ajankohtaisempaan. Joillekin some ei myöskään näyttäydy tärkeänä vaikuttamisen alustana lainkaan.

”On niitä nuoria jotka ikään kuin hyvinkin niinku ammattimaisesti jopa suhtautuu siihen, että miten asioihin vaikuttaa. He saattaa kuulua johonkin tämmöisiin niinku kollektiiveihin tai ryhmiin tai verkostoihin, jossa sitten niinku sitä omaa asiaa oma asiaa edistetään. Ja sitten varmasti meillä on myös nuoria jotka ikään kuin ei ajattele, että se some tai media olisi erityisemmin niinku mikään vaikuttamisen alusta.”
(Haastateltava 2, Nuoret)

Sisältöjen jakaminen on suosittua nuorten keskuudessa somen välityksellä. Huolimattomalla kuvien ja tekstien jakamisella voi kuitenkin olla ikäviä seurauksia. Vitsinä jaettu huumorisisältö ei välttämättä avaudu kaikille hauskana, ja sisällöissä voi olla myös taustalla merkityksiä, joista ei olla itse selvillä.

Alma Media Oyj:n ja tutkimustoimistojen Inspirans Oy:n ja Norstat Finlandin teettämän Nuoret ja Media tutkimuksen (2019) mukaan myös uutissisältöjä selatessa korostuu sosiaalisen median yhteenkuuluvuus. Kiinnostavia otsikoita jaetaan kaveriporukassa ja niistä käydään keskustelua.

Uutiset maailman tapahtumista suodattuvat nuorille siis myös ystäväpiirin kautta. (Alma media Oyj, Inspirans Oy, Norstat Finland 2019, 4, 6, 8–10.)

Uutissisältöjen kulutuksen suhteen nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan kiinnostus uutisia kohtaan linkittyy ikään, koulutukseen, sukupuoleen yms. Lähtökohtaisesti nuoret lukevat uutisia, joilla on suora yhteys heidän omaan elämäänsä. Kiinnostavia uutisia ovat positiivisia ja negatiivisia tunteita herättävät uutiset. Uutissisältöjä valitessa korostuu myös nuoren oma arvomaailma. (mt 2019, 4, 6, 8–10.)

5.4 Tuotanko sisältöä vai seurailenko

Huolimatta sosiaalisen median läsnäolosta ja vaikutuksesta nuorten elämässä, omien sisältöjen tuottaminen on harvinaisempaa kuin somen kulutus katselemalla ja selailemalla muiden tekemiä sisältöjä. Opetus ja kulttuuriministeriön Lasten ja nuorten vapaa-aika tutkimuksessa 2020 selviää, että vain reilut 20 prosenttia kyselyyn vastanneista 10–29-vuotiaista nuorista tuottaa aktiivisesti kuvia tai videosisältöä julkisesti nettiin. Bloggaaminen, tai videoblogin pitäminen oli vielä harvinaisempaa. Vain noin 16 prosenttia vastaajista kertoi tuottavansa aktiivisesti näitä sisältöjä. (Salasuo 2020, 97–98.)

Asiantuntijan mukaan mediasisällön tuotanto ei kiinnosta kaikkia nuoria. Sisällön tuottamista ei myöskään aina pidetä tarpeellisena. Hyviin mediataitoihin liittyvät kuitenkin taidot ja mahdollisuudet tuottaa omaa mediasisältöä, jonka haastateltava kokee tärkeäksi kaikille. Jokaisen oma päätös on lopulta se, käyttääkö näitä taitoja vai ei.

”Se oma tuotanto ei sitten välttämättä niinku ihan kaikkia puhuttelee ja sitten voidaan kysyä, että tarvitseeko? Kyllähän jokainen saa mediaa kuluttaa ja käyttää ja tuottaa niin kuin kokee itselleen parhaaksi mutta että ne mahdollisuudet ja ne taidot olisi olemassa niin se on niinku pidän sitä kyllä tärkeänä ihan kaikissa ikäryhmissä.” (Haastateltava 2, Nuoret)

Omien kuvien ja muiden sisältöjen jakaminen yksityisesti kavereiden ja tuttavapiirin kesken on yleisempää kuin julkinen jakaminen. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen 2020, mukaan seitsemän nuorta kymmenestä jakaa ottamiaan kuvia ja videoita viikoittain ystävilleen tai perheelleen. Sama ilmiö on havaittavissa myös julkisen ja yksityisen nettikeskustelun välillä. Yksityinen keskustelu on huomattavasti yleisempää kuin julkinen. (Salasuo 2020, 97–98.)

Asiantuntijahaastattelussa julkisen ja yksityisen sisällön jakamisen ero koetaan persoonakysymykseksi. Toiset ihmiset haluavat jakaa aikaansaannoksiaan mahdollisimman monelle, ja saada

ääntään kuuluviin sosiaalisen median kautta. Toiset ihmiset puolestaan eivät halua jakaa sisältöjä, vaan tarkkailla ja seurailia, ja sitä kautta muodostaa kuvaa sosiaalisesta mediasta.

Haastatteluissa sosiaalinen media on huomattu hyväksi paikaksi esitellä esimerkiksi omia erityistaitoja, kuten kädentaitoja, musiikintekoa tai muuta taiteellisuutta.

”Toki on nuoria, jotka sitten esim. Instassa just tuo esiin vaikka omaa osaamista hienolla tavalla, että he osallistuu johonkin tiettyyn, yhteisöön vaikka nyt sitten, että jos osaavat piirtää tosi hyvin ja tai tehdä niinku taiteellisia tuotoksia, niin totta kai niitä haluaa sitten tuoda esille.” (Haastateltava 1, Nuoret)

Nuorista somevaikuttajista videopalvelu YouTubeen aktiivisesti videosisältöä tuottavat nuoret ”tubettajat” ovat erittäin suosittuja varsinkin varhaisnuorten keskuudessa. Suomalaisillakin tubettajilla on satojatuhansia seuraajia (Salasuo 2020, 99). Tubettajien videoissa pelataan pelejä, harrastetaan, kerrotaan omaan elämään liittyvistä vaikeistakin asioista, esitellään kaupallisessa yhteistyössä tuotteita tai tehdään ohjevideoita eli tutoriaaleja. Tubettajien seuraamisen syy voi olla esimerkiksi oman elämän peilaaminen ikätovereiden ajatuksiin, tai mieltä painava ongelma, jonka tubettaja on ottanut aiheekseen. (Mediakasvatusseura 2020: Aikakausmedia, A-lehdet 2018.)

Aikakausmedian ja A-lehtien laatiman Tubettajan valta ja vastuu- tutkimukseen (2018) haasteltiin 14 suomalaista tubettajaa. Vastanneista 75 % tunsi olevansa jonkinlainen roolimalli katsojilleen. Satojatuhansia katsontakertoja saavat videot, jotka kertovat vaikkapa julkaisijan kolutustottumuksista, on koettu vaikuttavan katsojien tekemiin valintoihin. (Aikakausmedia, A-lehdet 2018.)

Videoiden aiheet rohkaisevat myös katsojia olemaan yhteydessä tubettajiin. YouTubessa on jaettu omia kokemuksia esimerkiksi masennuksesta, syömishäiriöstä ja kiusaamisesta. Videoita julkaisseilta tubettajilta saatetaan kommenttikentässä kysyä apua oman elämän ongelmiin, jos julkaistu video käsittelee sellaista asiaa. (mt. 2018.) Näyttää siis siltä, että nuorten on helpompi lähestyä samaistuttavaa videobloggaria, kuin terveydenhuollon ammattilaisia.

Mediasisältöjen tuottamisessa esimerkiksi tubettamalla on myös huonot puolensa. Suurin osa vastanneista tubettajista pyrkii julkaisemillaan videoilla ottamaan katsojakuntansa huomioon, mutta toiset taas eivät koe omaksi tehtäväkseen varmistaa, että videot sopivat esimerkiksi alikäisille. Tämä saattaa aiheuttaa harmia katsojalle, ja tubettaja itse voi saada välinpitämättömyydestään kritiikkiä.

Internetissä täytyy muutenkin olla julkaisemansa sisällön suhteen tarkkana. Videolla kerrottu vitsi ei välttämättä välity vitsinä kaikille, tai omat sanomiset ja mielipiteet voivat saada äänekkästä kritiikkiä. Negatiivinen palaute voi tuntua ikävältä ja saada lopettamaan koko harrastuksen. Nettiin julkaistu video, tai muu sisältö saattaa myös levitä nopeasti, jonka jälkeen sen saaminen pois on lähes mahdotonta. (Aikakausmedia, 2020.)

Asiantuntijahaastattelun perusteella laajan somenäkyvyyden huonot puolet tiedostetaan, ja jotkin nuoret ovat todella varovaisia julkaisemaan sosiaalisessa mediassa yhtään mitään. Syynä voi olla oma huono kokemus tai ystävän joutuminen nettikiusatuksi. Ikävää kommentointia voi saada vaikka omassa julkaisussa ei olisi mitään väärää tai arveluttavaa. Tuotos voi myös levitä nopeasti todella laajasti. Siksi nettiin sisältöä ladatessa kannattaa aina varautua ikävään kommentointiin.

” Jos jotain laittaa nettiin, niin siihen pitää varautua, että sieltä voi tulla ihan mil-laista vaan kommenttia vaikka niinku se olisi ihan harmiton sisältö mitä sinne tuot-taa.” (Haastateltava 1)

5.5 Käyttäytyminen somessa

Internetiä ja sosiaalista mediaa kutsutaan joskus villiksi läneksi, jossa ei ole sääntöjä ja vahvat määräävät. Näin voi helposti ollakin, sillä some on jo niin suuri kokonaisuus palveluita ja käyttäjiä, että sen kokonaisvaltainen valvominen on erittäin vaikeaa. Juuri tästä syystä internetin kommentti- ja keskustelupalstoilla on helppo nimitellä ja uhkailla muita, kun edesvastuuseen joutuminen on niin epätodennäköistä. (Mysafety Oy 2021.)

Nettikiusaaminen on kuitenkin muutakin kuin nimittelyä ja uhkailua. Se voi olla toisen ihmisen, pilkkaamista, ulkopuolelle jättämistä, syrjintää, kiristämistä, julkista nolaamista, valheellisen tiedon levittämistä, ilkeää kommentointia tai pelottelua sosiaalisessa mediassa, peleissä tai muualla netissä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2020.) Se on siis aivan kuin tavallinenkin kiusaaminen, mutta se tapahtuu nuorten suosimissa sosiaalisen median palveluissa.

Vakuutusyhtiö Mysafety Oy:n teettämässä tutkimuksessa vuonna 2021, todettiin yli 10-vuotiasta suomalaisista joka neljäs kokeneen nettikiusaamista jossakin sen muodossa. Kyselyyn osallistui 1100 suomalaista. Yleisintä kiusaaminen on tutkimuksen mukaan juuri nuorten ikäryhmässä, eli alle 30-vuotiaiden keskuudessa. (Mysafety Oy 2021.) Pelkästään nuoriin kohdistuvasta lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen tuloksista taas selviää, että noin joka viides nuori olisi kokenut nettikiusaamista (Salomaa, 2021 88).

Mysafety Oy:n tutkimuksessa selvitettiin missä palveluissa nettikiusaamista koetaan. Kaikista suomalaisista eniten kiusaamista oli koettu Facebookissa, (45 %). Facebook ei ole kuitenkaan enää nuorten suosiossa vaan alle 30-vuotiaat käyttävät enemmän muita sosiaalisen median palveluita. Facebookin jälkeen kiusaamista on koettu myös WhatsAppissa, keskustelufoorumeilla, Snapchatissa ja Instagramissa. (mt, Oy, 2021.) Nettikiusaaminen ei siis ole vain nuoriin kohdistuva ongelma, vaan myös aikuiset ovat kiusaajia, sekä kiusattavia.

Nuorten kohdalla kiusaaminen ei kuitenkaan aina liity pelkkään sosiaaliseen mediaan vaan sen taustalla on usein muita tekijöitä. Kiusaaminen voi olla lähtöisin nuoren elämän eri osa-alueista ja sitä kautta se on siirtynyt myös sosiaaliseen mediaan (Salomaa 2021, 89). Sosiaalisen median ollessa niin suuri osa nuoren elämää, ei ole ihme, että myös esimerkiksi koulussa kohdattu kiusaaminen siirtyy myös sinne.

Miten nuoret itse suhtautuvat nettikiusaamiseen? Mannerheimin lastensuojeluliiton Nuoret ja nettikiusaaminen (2021) kyselyn mukaan suurin osa nuorista suhtautuu nettikiusaamiseen vakavasti. Toisille ajatus nimitellyksi tai ahdistelluksi tulemisesta netissä tuntuu ahdistavalta, mutta toisten mielestä kova kieli ja ikävä kommentointi on osa internetin keskustelukulttuuria. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2021.)

”Siellä oli myös semmoinen niinku pieni ryhmä, joka suhtautui tähän kaikkeen ikään kuin niin sillä lailla välinpitämättömästi tai sellaisena että semmoinen kova keskustelukulttuuri tai tuota tämmöiset niinku kovat asenteet suhteessa siihen mikä on oikein niinku toisia ihmisiä kohtaan, että sillä ei ole niin väliä ja että jos sä et kestä sitä menoa tai keskustelua mitä verkossa käydään niin sun ei kannata käyttää internetiä ollenkaan.” (Haastateltava 2, Nuoret)

MLL:n kyselytutkimuksen mukaan, nuoret puuttuvat kiusaamiseen usein silloin kun kiusaaminen kohdistuu kaveriin. Tuen osoittaminen kiusatulle koetaan myöskin tärkeäksi, mutta se voi olla hankalaa kasvokkain. Noin kolmasosa kyselyyn vastanneista kertoikin pelkäävänsä itse tulevansa kiusatuksi, jos puuttuisi siihen tunnistettavasti. Yli puolet vastanneista tunsikin olonsa turvallisemmaksi, jos kiusaamiseen pystyi puuttumaan nimettömänä. Puolustaminen koettiin myös helpommaksi, jos sen pystyi tekemään yhdessä jonkun muun kanssa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2021.)

5.6 Yksityisyys, tietojen keräily

Nuorilla on monia tapoja suojella yksityisyyttään sosiaalisen median palveluissa. Asiantuntija-haastattelun mukaan nuoret ovat hyvin tietoisia siitä mitkä somen kanavat ovat julkisia ja mitkä

yksityisiä. Heille on selvää minkä viestin näkee vain tietty henkilö ja mikä sisältö on kaikkien nähtävissä.

Tanskalaiset tutkijat Lapenta ja Jørgensen tutkivat julkaisussaan *Youth, privacy and online media: Framing the right to privacy in public policymaking* (2015) nuorten yksityisyyttä sosiaalisessa mediassa. Tutkimus koski teini-ikäisten Facebook-sovelluksen käyttöä, mutta tutkimuksen tuloksista voidaan vetää johtopäätöksiä myös muihin nykyään suosittuihin sosiaalisen median palveluihin. Tutkimukseen osallistui 68 tanskalaista lukiotason opiskelijaa.

Nuorten kertoman mukaan, yksi tapa estää ulkopuolisten pääsy omalle käyttäjäsivulle on tehdä siitä yksityinen. Näin vain hyväksytyt henkilöt pääsevät katselemaan käyttäjän omia sisältöjä. Näin voi toimia Facebookin lisäksi esimerkiksi Instagram-palvelussa. Toinen tapa oli avata Facebookiin yksityinen ryhmä, jossa jaettiin sisältöjä vain tuttavien kanssa ilman ulkopuolisten väliintuloa. Samankaltaista toimintaa tehdään nykyään esimerkiksi Whatsapp-sovelluksen ryhmäkeskusteluissa. (Lapenta, Jørgensen 2015.)

Vastaajien mukaan tällaista toimintaa tehtiin lähinnä vanhempien ja opettajien välttelemiseksi sosiaalisessa mediassa. Oma identiteettiä ja näkyvyyttä suojettiin myös valitsemalla tarkkaan julkaistu materiaali, esimerkiksi kuvat omasta itsestä. (Lapenta, Jørgensen, 2015.)

Tutkimuksesta selvisi myös asioita nuorten tiedoista ja suhtautumisesta kaupalliseen tiedonkeruuseen ja valvontaan. Huolimatta tarkasta ja tiedostetusta oman käyttäjätilin ja julkaistujen sisältöjen suojaamisesta muilta käyttäjiltä, tietämys tiedonkeruusta kaupallisiin tarkoituksiin oli vähäistä, ja siihen suhtauduttiin ikään kuin välttämättömänä pahana, jos halusi olla osa sosiaalisen median yhteisöä. Yleisesti vastaajat eivät pitäneet omia tietojaan kenellekään hyödyllisinä, ja mahdollinen viranomaisten järjestämä nettivalvonta nähtiin muiden maiden ongelmana. (Lapenta, Jørgensen 2015.)

Asiantuntijahaastattelun mukaan personoituun markkinointiin on erilaisia suhtautumistapoja. Osalle itseä kiinnostavan sisällön helppo löytäminen itsestä kerätyn tiedon avulla voi olla miellyttävää, mutta toisille se ei välttämättä näyttäydy mukavana asiana.

”Osa nuorista tai varmaan niinku aikuisissakin suhtautuu silleen, että et sehän on vaan hyvä, että tulee niitä personoituja mainoksia, että sehän on vaan hyvä, että saa niinku itselleen relevanttia sisältöä ja uutisia samasta aiheesta mistä aikaisemminkin luenut, mut osaa se voi mietityttää.” (Haastateltava 1, Nuoret)

6 TULOKSET: IKÄÄNTYNEET

Toisessa tulosten käsittelyluvussa tarkastelen ikääntyneiden ikäryhmää. Luku käsittelee ikääntyneiden digitaalisten medioiden käyttöön vaikuttavia asioita, sekä ikäryhmän sisäisiä eroja mediankäyttötaidoissa.

Suomalainen mediakasvatus on sen alkuajoista lähtien keskittynyt kasvatuksellisesti lähinnä lapsiin ja nuoriin. Nuoret ikäryhmät on nähty kaikista alttiimpina median huonoille vaikutuksille, ja siksi heidän ohjaamistaan ja opettamistaan on pidetty tärkeänä. (Kupiainen, Sintonen, Suoranta 2007, 3.) Digitalisaation aikakaudella median ja sähköisien palveluiden tullessa yhä keskeisimmiksi yhteiskunnassa, tarvitsevat mediataitoja myös aikuiset ja vanhukset (Palsa 2021, 4).

Teknologian kehittyessä nopeammin kuin koskaan, emme voi enää luottaa siihen, että nykyinen tapamme kuluttaa mediaa pysyisi vallassa vielä kymmenen vuoden kuluttua. Uudet teknologiat ja uudet palvelut tulevat muutamaan mediankäyttötapojamme hyvin nopealla aikavälillä. Medialukutaitoon kuuluu siis olennaisesti myös uuden oppiminen ja omaksuminen. (Hietajärvi 2021.)

Saara Pääjärvi ja Lauri Palsa toteavat artikkelissaan Entäs aikuiset? – Katsaus medialukutaidon edistämiseen digitalisoituvassa Suomessa (2015) että 2010-luvun alkupuoliskolla opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksissa kiinnitettiin huomio erityisesti lapsiin. Aikuisille tarkoitettuja mediakasvatushankkeita oli vain vähän, huolimatta medialukutaidon kokemisesta tärkeänä kaikkia koskevana nykyajan taitona. (Palsa, Pääjärvi 2015, 3.) Artikkelissa siteerataan myös Palsaa ym. (2014) ja Niinistöä (2008), jotka toteavat erilaisia mediakasvatushankkeita olleen järjestetty myös aikuisille, mutta näiden hankkeiden tavoitteena on ollut kouluttaa lasten ja nuorten kanssa toimivia kasvattajia, eikä edistää medialukutaitoa aikuisten piirissä (mt. 2015 4).

Aikuiset ja ikääntyneet on kuitenkin tunnistettu mediakasvatuksen kohderyhmänä. Aiemmin mediakasvatuksen piirin ulkopuolella olleet ryhmät on tunnistettu tekemällä yhteistyötä ja tutustumalla niiden tarpeisiin. Aikuisten ja ikääntyneiden medialukutaidon kehittäjiä on syntynyt yhteistyön kautta monia, mukaan lukien, Kansanvalistusseura ry, Eläkeliitto ry sekä Vanhustyön Keskusliitto ry. (Salomaa, Palsa 2019, 28, 38.) Tämän luvun tulokset esitellään suppeammin Taulukossa 3.

6.1 Ikääntyneiden internetin käyttö

Asiantuntijahaastattelun perusteella ikääntyneiden internetin käyttö eroaa suuresti nuoresta ikäryhmästä. Ikääntyneiden keskuudessa internetin viihdekäyttö on vähäisempää, ja nettipelaaminen ja audiovisuaalisten sisältöjen käyttö ovat huomattavasti vähäisempiä. Videopalvelut kuten YouTube ovat myös vähemmässä käytössä. Myös musiikin kuuntelu internetin palvelujen kautta on vähäisempää.

Haastateltavan mukaan ikäihmiset käyttävät paljon perinteisiä medioita. Televisiota katsellaan paljon vastaanottimen äärellä ilman internetin palveluita. Sanomalehdet ja aikakauslehdet luetaan ikääntyneiden joukossa pitkälti tavanomaisessa printtiformaatissa, mutta online-lehtien pariin siirtyneitäkin on. Ikääntyneiden ryhmä ei ole myöskään löytänyt podcasteja, vaikka perinteisen radion kuuntelu on tässä ryhmässä yleistä.

Haastateltava painottaa kuitenkin sitä, että 65–100-vuotiaiden ikäryhmässä on median käytössä yksilöittäin paljon eroavaisuuksia. Mahdollisuuksiin käyttää mediaa sen eri muodoissa vaikuttavat ikä, terveys ja monet muut asiat. Siksi kun puhutaan ikääntyneistä mediataidoiltaan kehittymättöminä, on muistettava, että joukossa on silti monia taidoiltaan hyviä yksilöitä.

”Ikäihmisten joukossa on siis valtavia eroja. Tavallaan on niinkun jollain tapaa harhaanjohtavaa puhua niinku tämmöisestä isosta luokasta ihmisiä, joka on niinku 60–100-vuotiaat. Jos ajattelee niin siinä on 40 vuotta ihmisen elämää. Ja on ihan eri asia olla hyväkuntoinen kuusikymppinen tai kuusvitonen ja sitten erittäin sairas kahdeksankymmentäyhdeksänvuotias, että niitä ei tavallaan niinku voi verrata, että siellä on niinku niin monenlaista ikäihmistä tuossa porukassa.” (Haastateltava 3, Iäkkäät)

Toisen ikääntyneitä koskevan haastattelun perusteella voidaan todeta, että vähäinen median käyttö omasta tahdosta tai muista tekijöistä riippuen ei ole myöskään aina ikäkysymys. Kaikissa ikäryhmissä on henkilöitä, jotka tarvitsevat tukea mediankäyttöön, sekä taitavia mediankäyttäjiä. Näin on myös ikääntyneiden ikäryhmässä. Erona nuoreen sukupolveen voidaan nähdä ikääntyneen väestön tottumus seurata vain yhtä tai kahta mediaa. Vuosikymmenien tottumus tietynlaiseen mediankäyttöön vaikuttaa vahvasti ikääntyneiden mediasuhteeseen.

Tilastokeskuksen selvitysten perusteella eläkeläiset käyttivät vuonna 2020 digitaalisista palveluista eniten pankkipalveluita (68 prosenttia). Muita käytetyimpiä palveluita olivat verkkolehden tai uutissivustojen sisältöjen lukeminen (62 prosenttia) Tavarointa ja palveluita koskeva tiedonetsintä (57 prosenttia) ja omien terveystietojen lukeminen internetin terveystietopalveluista (51

prosenttia). Vähiten suomalaiset eläkeläiset kuuntelivat podcasteja (7 prosenttia). (Tilastokeskus 2020.)

Valli ry:n ja Ikäteknologiakeskuksen Ikäihmiset ja sähköinen asiointi – Miten saadaan kaikki mukaan? (2017) selvityksen perusteella ikääntyneiden pankkiasiointia verkossa kasvattaa se, että perinteisiä konttoreita ja laskujen maksamiseen tarkoitettuja automaatteja on vähennetty merkittävästi. Päivittäisasiointi pankissa ilman verkkoyhteyttä voi sijainnista riippuen olla hankalaa ja kallista. Pankkien tavoin myös moni muu julkinen palvelu on siirtynyt internetiin ja niihin kirjaututaan pankkitunnuksilla. Selvitykseen vastanneista 866 65–89-vuotiaasta neljännes ei ollut kuitenkaan koskaan tunnistaunut internetissä. Tämä on omiaan kasvattamaan eriarvoisuutta kansalaisten välillä palveluiden saavutettavuudessa. (Valli ry, Ikäteknologiakeskus 2017.)

”Joo, ja sitten kun heidän on totta kai tehtävä siis niin kuin välttämätön eli asioida verkossa. Ja tämä yleensä vie sen energian niinku täysin. Koska siis asiointi ei ole semmoista mitä sä saisit valita vaan se on yleensä pakko, koska siis riippuen asuinpaikasta niin siitä ei ole niinku sitä korvaavaa palvelua.” (Haastateltava 4, Iäkät)

Eläkeliiton ikääntyneiden mediataitoja lisäävän Netikäs-hankkeen (2017–2020) osana teetettiin Kerro mielipiteesi internetistä -kysely. Kyselyyn vastasi 168 internetiä käyttävää senioria. Vastanneet kertovat tekevänsä internetissä paljon erilaista tiedonhakua. Ikääntyneet etsivät tietoa itselleen tärkeistä asioista, kuten harrastuksista, unohtuneista asioista tai saadakseen lisätietoa jostakin uutisesta. Yksin asuvalle google on myös hyödyllinen palvelu, kun ei ole ketään, jolta kysyä asioista suoraan. (Tuominen 2018.)

Netin uutissivustoja käytetään myös paljon ikäihmisten keskuudessa. Vastanneiden mukaan monet internetiin tutustuneet ikääntyneet ovat vaihtaneet paperiset sanomalehdet verkkolehtiin. Verkkouutisia saatetaan lukea päivän mittaan useasta palvelusta. Internetiä käytetään tiedonsaannin lisäksi myös viihdetarkoituksiin. Suoratoistopalveluista saatetaan katsoa ohjelmia ja netissä pelataan myös pelejä. (mt, 2018.)

Ikääntyneet käyttävät aikaa internetissä myös ostoksien tekemiseen ja muihin raha-asioihin. Tavaroiden hinnoista etsitään tietoa ja pankkiasioita hoidetaan internetissä. Kaukana palveluista asuvalle internet on hyvä työkalu päivittäiseen asiointiin eri palveluissa. Ikääntyneet saavat myös ostaa ja myydä tavaraa internetin välityksellä. (mt, 2018.)

Ikääntyneiden kertoman perusteella internetiä käytetään myös terveysasioiden hoitamiseen. Omakanta.fi on suosittu palvelu, jossa hoidetaan omien terveystietojen tarkastelu, ajanvaraukset ja lääkeresptien uusimiset. Tietoa saatetaan myös hakea erilaisilta terveystietosivustoilta omaan terveyteen liittyen. (mt. 2018.)

”Sitten jos miettii tuota se terveys asia on tietysti tärkeä, että jokainen meistä, kun tulee tulee sinne 50- 60- 70- 80-vuotiaaksi niin terveysasiat tulee ihan eri tavalla suurimmalle osalle niinku siihen elämään.” (Haastateltava 3, Iäkkäät)

Netikäs hankkeeseen osallistuneiden ikäihmisten mukaan yhteydenpito ystäviin ja läheisiin internetin välityksellä on suosittua. Viestimiseen ja keskusteluun käytetään paljon erilaisia alustoja, kuten sähköpostia, Skypeä ja WhatsAppia. Netissä keskustellaan sekä yksilöille että ryhmille. Perheenjäsenten kanssa kuulumisten vaihto koetaan ikääntyneiden keskuudessa tärkeäksi. (mt. 2018.)

6.2 Sosiaalisen median käyttö ja sisällöntuottaminen

Asiantuntijahaastattelun mukaan monelle ikääntyneelle aktiivinen sosiaalisen median käyttö tarkoittaa sitä, että omistetaan tunnukset jollekin somekanavalle. Monelle somen käyttö on selailua ja klikkailua mutta harvemmin mitään muuta. Jotkut ikääntyneet sosiaalisen median käyttäjät tykkäilevät asioista ja jakavat mielestään mielenkiintoisia sisältöjä toisille käyttäjille. Muunlainen sisällöntuotanto on selkeästi vähäisempää, sillä siihen ei nähdä tarvetta tai kiinnostusta ei ole. Syyksi kiinnostuksen ja tarpeellisuuden puutteeseen haastateltava epäilee vertaispaineen puuttumista, sekä vähäistä teknisemmän sisällöntuotannon välineiden, sekä työskentelytapojen tuntemusta. Myös sosiaalisen median ikävä keskustelukulttuuri vaikuttaa ikääntyneiden haluun lähteä mukaan kommenttipalstoille.

”Monille ikääntyneille se aktiivisuus netissä tarkoittaa sitä, että on ne sometunnukset. Se ei tarkoita siis suinkaan sitä, että sinne vielä kirjoiteltais yhtään mitään, vaan se, että he ovat niinku kehityksen kelkassa mukana vaan sillä, että rekisteröity palveluun ja seuraa siellä, mutta ei tee mitään. Se on se suurimman osan todellisuus.” (Haastateltava 4, Iäkkäät)

Myös toisen haastateltavan kertoman perusteella ikääntyneiden mediasisällön tuottaminen on vähäistä. Huolimatta ikäihmisiä sisällöntuotantoon kannustavista kokeiluista, ei tällaista trendiä ole heidän keskuudessaan havaittu. Syyksi vähäiseen halukkuuteen tuottaa omaa sisältöä pohditaan sukupolvikokemusta ja median muutosta. Aiemmin lehdissä ja televisiossa nähty sisältö

oli mediayhtiöiden ja ammattilaisten tuottamaa, mutta nykyään palvelut ja välineet mahdollistavat sisällöntuotannon kaikille. Monet yli 65-vuotiaat ovat eläneet elämänsä maailmassa, jossa mediasisällön on tuottanut joku muu. Askel tästä aktiiviseen itse tuottamiseen on suuri.

”Tänä päivänä, jos ajatellaan missä maailmassa ikäihmiset on kasvanut, hän kasvanut siinä maailmassa, että mediasisällöt tuottaa niin kuin tämmöiset ammattimaiset ihmiset ja isot mediayritykset. Siitä on niinku aika iso hyppäys siihen kulttuuriin, jossa niinku voisi oman elämäkokemuksensa tarjota kaikille suomalaisille kuultavaksi, vaikka podcastissa tai blogissa.” (Haastateltava 3, Iäkkäät)

Sukupolvikysymyksenä ja henkilökohtaiseen kokemukseen liittyvänä nähdään myös sisällöntuottajan yksityisyys. Haastattelun perusteella joillekin ikääntyneille on tärkeää vetää selkeä raja oman yksityisen tiedon ja muille jaettavan välille. Tästä syystä omien elämäkokemusten jakaminen blogissa tai YouTube kanavalla nähdään ongelmallisena.

6.3 Poikkeusolot koronapandemian aikana

Eläkeliitto ry selvitti keväällä 2020 suomalaisten 60–89-vuotiaiden sähköisien palveluiden käyttöä koronapandemian aikana. Kyselyyn vastasi yhteensä 230 vastaajaa eri puolilta suomea. Kyselyn kohderyhmänä olivat jo internetiä käyttävät seniorit. 96 prosenttia vastaajista ilmoitti käyttävänsä sähköisiä palveluita tavallisen elämänrytmin säilyttämiseksi. Lopuilla vastanneista erinäiset taitoihin tai jaksamiseen liittyvät ongelmat vaikuttivat palveluiden käyttöönottoon. (Tuominen 2020.)

Suurin osa kyselyyn vastanneista oli käyttänyt koronapandemian aikana videoneuvotteluita tai videopuheluita yhteydenpitoon (78 prosenttia). Eniten yhteyttä pidettiin perheeseen ja ystäviin. Yhteyden pitäminen videoneuvottelujen avulla koettiin merkitykselliseksi. Niiden kautta tavallinen arki ei pysähdy ja normaali kanssakäyminen itselle tärkeiden ihmisten kanssa jatkuu. Vastanneiden mukaan videoneuvottelujen avulla on pidetty yllä yhdistystoimintaa, harrastettu, nähty sukulaisia, autettu ystäviä. (mt. 2020.)

Tilastokeskuksen Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimuksen (2020) mukaan kaikkein iäkkäimpien eli 75–89-vuotiaiden ryhmässä verkkolehtien ja uutissivustojen käyttö lisääntyi kevään 2020 aikana. Aiemmin vain noin neljännes oli käyttänyt näitä palveluita, mutta käyttö oli noussut lähes 40 prosenttiin koronapandemian aikana. Myös ikäihmisten nettitelevisiion katselun ja internetissä käydyn sosiaalisen kanssakäymisen määrät kasvoivat vuoden 2020 aikana yli 10 prosenttiyksikköä edellisvuodesta. (Kohvakka, Saarenmaa 2021.)

6.4 Ikääntyneiden sosiaalisen median käyttöön vaikuttavat asiat

Monet iäkkäät eivät ole käyttäneet tietokonetta, saati älypuhelinta koskaan. Tilastokeskuksen selvityksen mukaan vuonna 2020 65–74-vuotiaista suomalaisista 62 prosenttia käytti internetiä päivittäin ja 75–89-vuotiaista 30 prosenttia (Tilastokeskus 2020). Suurelle osalle eläkeikäisistä internet on siis tuntematon asia.

Haastattelujen perusteella ikääntyneiden median ja digitaalisten teknologioiden käyttöön vaikuttaa vahvasti heidän henkilökohtainen mediasuhteensa. Nuorten ikäryhmässä sosiaalisen median käyttö on yleistä, ja ryhmäpaine saa nuoret tarttumaan helposti median uusiin villityksiin. Ikääntyneillä lähipiirin vähäisen mediankäytön takia samanlaista ryhmäpainetta ei synny, jolloin sosiaalista mediaa ei koeta tärkeäksi. (Haastateltava 3, Iäkkäät.)

Suomessa tehtävä mediakasvatustyö on myös erilaista, kun kohderyhmänä ovat ikääntyneet tai nuoret. Nuoret oppivat mediankäyttöä omassa lähipiirissään ja mediakasvatus kouluissa on ikään kuin rajoittamisen keinoin turvallisuuden ja järkevyyden luomista mediankäyttöön. Ikääntyneitä taas ei tarvitse samalla tavoin rajoittaa, vaan uudet asiat otetaan käyttöön pikkuhiljaa pohdiskellen, onko tämä juuri minulle tärkeää.

”Mediakasvatus on erilaista, että vanhaa ihmistä ei tarvitse niin kuin rajoittaa, se rajoittaa itse itseään. Se ei ole sellainen, että se niin kuin ottaa tuosta noin vaan, vaan se pohdiskelee asioita.” (Haastateltava 4, Iäkkäät)

Eräs toinen asiantuntijahaastatteluun osallistunut tutkija otti esille harvaanasutuilla seuduilla asuvien ikääntyneiden omat elämänarvot ja suhtautumisen mediaan. Hänen Lapin ja Kainuun maakunnista keräämistään tarinoista kävi ilmi paikallisten ikääntyneiden hieman sääilivä suhtautuminen nuoriin sukupolviin, joille digitaalinen teknologia ja tavoitettavissa oleminen on tärkeää. Ikääntyneiden joukossa esimerkiksi luonnon ja vuodenaikojen kokemista ilman älypuhelimia pidettiin tärkeänä. Mediasuhteeseen vaikuttaa suuresti myös sukupolvikokemus.

”Selvästi huomasi sen, että osallisten elämänarvot on hyvin erilaisia, että tuota arvostetaan semmoista kiireetöntä, ei media sisällöissä ja koko ajan hetkessä elävää elämää.” (Haastateltava 3, Iäkkäät)

Vanhus ja lähimmäispalveluiden liitto ry:n, sekä Vanhustyön keskusliiton teettämän Ikääntynyt ja teknologia – Kokemuksiani teknologian käytöstä- tutkimuksen (2013) mukaan tällaisilla tietokoneeseen tai internetiin tutustumattomilla henkilöillä on vaara joutua nykyisen tietoyhteiskunnan ulkopuolelle. Esimerkiksi sähköinen asiointi pankissa tai muissa palveluissa saatetaan

jättää tietotaidon puutteessa perheenjäsenten tai avustajien tehtäväksi. Näiden auttajien puuttessa saattavat tärkeät asumiseen tai henkilökohtaiseen talouteen liittyvät asioinnit jäädä tekemättä. (Wessman, Erhola, Meriläinen-Porras, Pieper, Luoma 2013, 42.)

Tietotekniikan vähäiseen käyttöön on monia muitakin syitä. Vanhus ja lähimmäispalveluiden liitto ry:n, ja Vanhustyön keskusliiton tutkimuksen mukaan, iän tuomat vaikutukset henkilön fyysiseen kyvykkyyteen ovat yksi tekijä, joka vaikuttaa ikääntyneiden mahdollisuuksiin käyttää internetin selaamiseen tarvittavia laitteita. Selkeimmin vaikuttava muutos on näön heikkeneminen. Myös lihaksiston heikkeneminen sekä tarkkojen ja nopeiden liikkeiden vähentyminen vaikuttavat älylaitteiden hallintaan. Fyysisten ominaisuuksien lisäksi reagointiajan piteneminen ja vaikeus keskittyä useaan asiaan kerralla vaikuttavat laitteiden lisäksi sovellusten käyttöön. (Wessman, Erhola, Meriläinen-Porras, Pieper, Luoma 2013, 7.)

Teknologiaan ja uusiin laitteisiin liittyy usein myös ennakkoluuloja ja pelkoja. Digitaalinen teknologia koetaan vieraaksi ja epäluotettavaksi. Uuden ja tuntemattoman laitteen pelätään rikkoutuvan omassa käytössä tai omat kyvyt sen käyttämiseksi arvioidaan liian heikoiksi. Digitaalisen teknologian käytössä pelottaa myös oma turvallisuus virusten ja nettihuijausten takia. (mt. 2013, 7, 40.)

”Harjaantumaton käyttäjä niin sehän siis syyttää itseään kaikesta siitä tumpeloudesta mikä siihen tulee, vaikka se vika voi olla järjestelmissä, ja sitten se tulee semmoinen niin sanottu digitumpelo identiteetti ja sen jälkeen, kun on semmoinen kömpelön identiteetti koskien, vaikka sähköistä asiointia, niin se laajenee koskemaan sitä koko mediasuhdetta” (haastateltava 4, Iäkkäät)

Noora Talsin tutkimuksessa Kodin koneet, Teknologioiden kotouttaminen, käyttö ja vastustus (2014) selviää, että iäkkäillä henkilöillä vakiintuneisuus vähäteknologiseen elämään luo turvallisuutta ja tuo tunteen oman elämän hallinnasta. Uusia laitteita ei tarvita koska ennenkin on pärjätty ilman. Vanhusten kohdalla uusien laitteiden ja sovellusten käyttämättä jättämiseen ei kuitenkaan liity tietämystä uusista teknologioista, jolloin laitteet tai sovellukset nähtäisiin esimerkiksi epäeettisinä tai huonoina ratkaisuin. Vastustamisen taustat ovat usein tunneperäisiä, tai uusia laitteita ei voida ottaa käyttöön heikentyneen terveyden takia. (Talsi 2014, 71–72.)

Talsin mukaan, syynä tietotekniikan käyttämättömyyteen voidaan nähdä sen nopea kehittyminen ja uusien laitteiden ilmestyminen markkinoille. Tämä aiheuttaa vielä käyttökelpoisien teknologioiden syrjään jäämisen uudempien ja tehokkaampien laitteiden tieltä. Monilla iäkkäillä uusien laitteiden opetteluun ei usein ole motivaatiota. Mukavuuden halu, sekä turvautuminen tuttuihin käytänteisiin ohjaa tekemään asiat jo aiemmin hyväksi havaitulla tavalla. Tästä syystä

esimerkiksi toiselle helppo verkkopankissa laskujen maksaminen kotisohvalta on tietoteknisesti harjaantumattomalle pelottava ja turhauttava kokemus, johon tarvitaan läheisten apua. (mt. 2014, 73.)

Karin Zeigerin Pro-gradu tutkielmassa Seniorien esteet digipalveluiden käyttämiseen, tutkitaan ikäihmisten ennakkoluuloja ja haasteita nykyaikaiseen digitaaliteknoologiaan liittyen. Tutkielmasta selviää, että turvallinen asiointi verkkopalveluissa ja tietokoneen riittävä tietoturva ei ole kaikille selkeä asia. Myös uutiset tietomurroista ja tietojen kalastelusta saavat monet miettimään onko internetin käyttö turvallista, ja jättämään internetin käytön kokonaan. Erityisesti ikääntyneitä huolestaa rahan menettäminen huijausten kautta, virukset ja identiteettikaappaukset, sekä omien yksityisten tietojen vuotaminen ulkopuolisille. (Zeiger 2018, 32, 79–80.)

Zeigerin mukaan ikääntyneillä tietotekniikan käyttö omassa ystäväpiirissä saattaa olla vähäistä. Yleensä apua pyydetään perheeltä, mutta lasten sekä lastenlasten opastus saattaa erilaisen käyttökokemuksen takia olla vaikeaa ymmärtää ja muistaa. Tietotekniikan ja sosiaalisen median termit ja toimenpiteet eivät ole ikääntyneille tuttuja. Siksi lapsenlapsen opastus saattaa aiheuttaa enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Internet- ja mediasisältöjen englanninkielisyys on myös monille ikääntyneille haaste. (Zeiger 2018, 39–40, 72.)

Myös asiantuntijahaastatteluisissa tuotiin esille vieraskielisyys, ja englannin kielelle kääntyvät termit. Markkinointimielessä muille kielille kääntyvät nimet ja ilmaukset ovat omiaan vieraannuttamaan iäkästä väestöä.

”Et siis se pitäisi niinku tavallaan huomioda sekin, että kaikki eivät ole niin kovin kansainvälisiä tässä asiassa. He on kuitenkin niin kuin maan rakentaneet ihmiset sellaisia, että heillä ei välttämättä se terminologia aukea, jos se on vieraskielistä.”
(Haastateltava 4, Iäkkäät)

Eläkeiässä ensimmäisen tabletin tai tietokoneen hankinta nähdään myös ongelmallisena. Tietämättömyys laitteiden ominaisuuksista, tarvittavista liittymistä ja omista tarpeista laitteeseen liittyen saattavat ohjata ostamaan liian kalliin ja monimutkaisen laitteen. Usein apua haetaan lähipiiristä ja perheenjäseniltä ja oma hankittu laite on samanlainen kuin tuttavilla. (Zeiger 2018, 68.)

Timo Cornérin tiedeartikkelissa Viisauden piirteiden ilmentymät ikääntyneiden tietotyöläisten mediasuhteissa, (2020) hän avaa haastattelujen kautta jo ennen eläkeikää tietotekniikkaan tutustuneiden henkilöiden suhdetta digitaaliseen teknologiaan. Artikkelista selviää, että ikäänty-

neiden digitaalisen teknologian käyttötaitoihin ja uusien laitteiden kokeiluinnostukseen vaikuttaa paljon heidän aikaisempi kokemuksensa tietotekniikan parissa. Esimerkiksi entisten tietotyöläisten on helppo kokeilla uusia laitteita ja palveluita aikaisemman kokemuksensa kautta. Kokemus toi tutkimuksessa haastatelluille ennakkoluulottomuutta ja vähensi pelkoa uusien teknologioiden käyttöönotossa. Pääosin tietokoneet ja sosiaalisen median sovellukset kuten WhatsApp nähtiin arkea helpottavina asioina. (Cornér 2020, 243–245.)

Digitalisoitumista ei kuitenkaan nähty ainoastaan hyvänä asiana. Cornérin artikkelissaan haastattelemat eläköityneet tietotyöläiset pohtivat digitalisaation vaikutusta sosiaaliseen kanssakäymiseen. He osoittivat huolta muihin ikäihmisiin, joiden tietotekniikan taidot eivät olleet yhtä korkealla tasolla kuin heidän. Myös tietoturva ja valeuutiset nousivat huolenaiheiksi. (mt. 2020, 245.)

Vanhus ja lähimmäispalveluiden liitto ry:n, ja Vanhustyön keskusliiton tutkimuksen mukaan, teknologialla on mahdollisuus parantaa ikäihmisten elämänlaatua. Edellytyksenä tähän on käyttäjälähtöisyys ja yksinkertaisuus, sekä yhteenkuuluvuus muun arjen kanssa. Pelkästään uusi teknologia ei motivoi vanhuksia, vaan sen käyttöönotto vaatii todellista tarkoitusta ja hyötyä arjessa. (Wessman, Erhola, Meriläinen-Porras, Pieper, Luoma 2013, 45.)

Asiantuntijahaastatteluissa tuotiin esille myös teknologiasta kiinnostuneet ja innostuneet iäkkäät. Vaikka suuri osa ikäihmisistä suhtautuukin uusiin medialaitteisiin ja teknologioihin varauksella, on joukossa niitäkin, joita uudet asiat kiinnostavat.

”Suurin osa heistä (iäkkäistä) on aika kriittisiä, että niiden pitää tukea sitä mun elämäni ja siinä mielessä. Sitten on toki niitäkin ikäihmisiä, joilla on semmosta teknologista innostuneisuutta, jotka on niinku vaan tosi kiinnostuneita kaikista uusista mediasovelluksista ja mediateknologioista ja mediasisällöistä. Mutta kyllä mä luulisin, että ne on aika vähemmistönä ja muut haluaisi siihen omaan elämänsä tukea.” (Haastateltava 3, Iäkkäät)

Myös Zeiger tuo Pro-gradu tutkielmassaan esille digitaalisten teknologioiden todellisen tarpeen kokemisen. Ikäihmisten kohdalla digipalveluista olisi saatava jokapäiväiseen elämään suurempi hyöty, kuin mitä niiden käyttöönoton opettelu vaatii. Tutkimuksessa matalan kynnyksen laitteita pidettiin digitaalisten palveluiden käyttöönotossa hyvinä. Esimerkiksi tabletti oli yksinkertaisen käyttöliittymänsä takia ikääntyneille helpompi käyttää kuin tietokone. (Zeiger 2020, 60–63.)

Opastus palveluiden käyttämisessä, sekä riittävä tiedottaminen laitteiden käytön alkuvaiheessa avasi ovia uudenlaiseen käyttöön ja sisältöjen löytämiseen. Kiinnostuksen herättäminen esimerkiksi harrastusten, perheen tai kotiseudun kautta nähtiin hyvänä tapana luoda mielenkiintoa digitaalisten palveluiden käyttöönottoon. (Zeiger 2020, 60–63.)

Päivi Rasi, Hanna Vuojärvi ja Pirkko Hyvönen kokoavat artikkelissaan Aikuisten ja ikääntyneiden mediakasvatus (2016) ikäihmisten mediakasvatuksen hyviä käytänteitä. Artikkelista selviää, että sosiaalisen median ja internetin palveluiden tulisi olla jollain tapaa ikääntyneille tärkeitä ja omaan elämään linkittyviä. Fisher ja Specht (1999) ovat tutkimuksessaan keränneet ikäihmisten haastattelujen perusteella kuusi kohtaa, jotka ovat avainasemassa uusien mediataitojen oppimisessa. Opetuksessa tulisi huomioida, että osallistujat: (1) kokevat opettavat taidot merkityksellisiksi itselleen, (2) saavat olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa, (3) näkevät taitojen tukevan henkilökohtaista kasvua, (4) hyväksyvät itsensä, (5) kokevat olevansa autonomisia toimijoita sekä (6) näkevät taidoilla yhteyksiä terveytensä edistämiseen. (Rasi, Vuojärvi, Hytönen 2016, 207.)

Asiantuntijahaastatteluissa tuotiin esille myös ikääntyneille median omaan arkeen ja elämään yhtymisen tärkeys. Pelkkien mediataitojen ja uusien sovellusten opettelua ei pidetty tärkeänä, jos siitä ei ole ikääntyneelle hyötyä. Mediataitojen opetteluun tarvitaan myös yksilöllisempää ja ikääntyneen tarpeet huomioon ottavaa opetusta. Muut ikäluokat oppivat tuttavapiiriltään paljon asioita jatkuvasti, mutta ikääntyneillä sosiaalisten suhteiden pienentyessä uusien taitojen oppimisesta ei tule niin yleistä.

”Muut ikäluokat on niinku myöskin formaalin koulutuksen piirissä. Ne näkee joka päivä muita samanikäisiä ja saa niinku tavallaan sitä tietoa. Mehän opitaan niinku kavereilta varmaan suurin osa asioista. Niin tuota ikäihmiset, niillä ei ole välttämättä semmoista verkostoa eikä ne ole minkään formaalin koulujärjestelmän piirissä, joissa niitä niinku opetettaisiin näihin asioihin.” (Haastateltava 3, Iäkkäät)

6.5 Ikääntyneiden kriittiset lukutaidot

Asiantuntijahaastattelun mukaan ikääntyneiden kriittisiä median tulkintataitoja ei ole suomessa juurikaan selvitetty. Englannissa ja Yhdysvalloissa asiaa on tutkittu, mutta näitä tutkimuksia on vaikea yhdistää suomalaiseen ikääntyneeseen väestönosaan. Syynä on esimerkiksi suomalaisen koulutusjärjestelmän eroavaisuus. Kattava tutkimus mainosten ja uutisten tulkintataidoista olisi kuitenkin tärkeä, sillä ikääntyneet ovat television ja uutisten suurkuluttajia.

Haastateltava nostaa esiin kuitenkin esiin ikääntyneiden kertyneen elämäkokemuksen. Runsaat ikävuodet voidaan nähdä kriittistä tulkintaa tukevana asiana, jolloin olisi kehittynyt tapa ymmärtää uutisten taustat ja kyky laittaa asiat oikeisiin mittasuhteisiin. Uutiset nähtäisiin vain yhtenä tapana tulkita asioita.

Eläkeliitto teki vuonna 2021 selvityksen ikääntyneiden mediakriittisistä taidoista. Selvitys tehtiin kyselyllä, joka suunnattiin yli 65-vuotiaita työssään kohtaaville yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin työntekijöille. Kyselyyn saatujen vastausten perusteella monet ikäihmiset ovat joutuneet netissä sähköpostihuijausten tai tietojenkalastelun uhriksi. Myös valheellinen tai virheellinen uutisointi terveysasioista on joidenkin ikääntyneiden kohdalla otettu todesta. Kyselyyn vastanneet työntekijät ovat työssään törmänneet myös kritiikittömään suhtautumiseen omaa ikääntuneitä koskevaan uutisointiin, sekä tarpeettomaan suoramyyntiin, sijoittamishuijauksiin ja rahankeräysyrityksiin langenneisiin vanhuksiin. (Laiti 2021.)

Selvityksen mukaan ikääntyneiden mediakriittisen lukutaidon puute näkyy verkkotekstien arviointina omien mieltymysten ja tekstin ymmärrettävyyden perusteella. Oma käsitys asiasta saatetaan kokea luotettavampana kuin välitetty verkkoviesti. Asiakaspalvelutilanteisiin ja asiointiin verkossa vaikuttaa myös siihen liittyvä pelokkuus tai huolettomuus. Mikäli asiointi on pelottavaa ja epämurkkaavaa, tehdään nopeasti vain välttämätön, jolloin monta asiaa voi jäädä huomaamatta. Huoleton käyttäjä taas ei usko, että mikään huijaus tai tietojenkalastelu voisi osua juuri häneen. (mt. 2021.)

Ongelmia mediasisältöjen tulkinnassa aiheuttaa myös oma tekninen kyvykkyys. Digitaalisen teknologian tekninen käyttötaito ei tarkoita hyvää kriittistä tulkintataitoa. Tällöin liika luotto omiin taitoihin voi johtaa ongelmatilanteisiin. (mt. 2021.)

Selvityksen mukaan myös yksimediaisuus, eli vain yhden tiedotusvälineen käyttö tiedonsaantiin vaikuttaa kriittisyyteen mediaa kohtaan. Tämä yhdistettynä yksinäisyyteen, ja uskoon auktoriteetteihin saattaa aiheuttaa suppean näkemyksen esimerkiksi uutisoinnista. Pelkkien televisioitusten kautta saatu tieto ei enää riitä korvaamaan sitä, jonka saavuttaa internetin tai sosiaalisen median välityksellä. Tämä saattaa jättää ikääntyneen ajankohtaisen keskustelun ulkopuolelle. (mt. 2021.)

6.6 Ikääntyneiden mediakasvatuksen näkökulmia

Haastateltavat nostivat esille joitakin asioita, jotka he itse näkisivät tärkeäksi ikääntyneiden mediakasvatuksessa. Yhdeksi asiaksi nousi kunnioituksen lisääminen eri ikäryhmiä, ja heidän mediankäyttötapojaan kohtaan. Ikääntyneiden haluttomuus tulla sosiaalisen median aktiiviseksi käyttäjäksi pitäisi nuorten keskuudessa nähdä kunnioitettavana päätöksenä. Sosiaalisen median sisältyminen nuorten jokapäiväiseen elämään taas pitäisi ikääntyneiden puolesta hyväksyä.

”Mun mielestä on tosi tärkeätä niinku jos ajattelee yhteisöjä että edistetään sitä että eri ikäisillä niinku on kunnioitusta ja ymmärrystä toistensa mediasuhteista että ikäihmisillä pitää olla niinku kunnioitus ja ymmärrys siihen että nuoret on koko ajan online ja se on niille tärkeätä ja sitten taas nuorilla pitää olla kunnioitusta siihen että kaikki ikäihmisistä ei halua sitä.” (Haastateltava 3, Iäkkäät)

Ikääntyneiden mediankäytön edistämisen puolesta haastateltava näkisi hyväksi, että ikääntyneet poliitikot toimisivat aktiivisesti esimerkkinä eläkeiän ylittäneille kansalaisille. Poliitikkojen julkinen median käyttö on kuitenkin kohtalaisen yleistä, joten heidän taitonsakin ovat hyvällä tasolla. Näin saataisiin ikääntyneet sosiaalisen median käyttäjät vuoropuheluun keskenään, mikä nostaisi innostusta sen palveluiden käyttöönottoon.

Esille nousi myös ikääntyneiden mediakasvatuksessa tapa tuoda internetin sisältöjen realiteetteja esille. Sosiaalisen median ja internetin ollessa uusia asioita olisi hyvä ottaa puheeksi myös sieltä löytyvä vahingollinen sisältö. Nämä asiat mainitsemalla saataisiin ikääntyneille internetin vasta-alkajille tieto sisällöistä, jotka eivät sovi kaikille. Haastateltavan mukaan mediakasvatuksessa ikääntyneitä usein suojellaan olemalla mainitsematta näitä asioita. Lasten ja nuorten mediakasvatuksessa internetin vaaroista kerrotaan usein ensimmäisenä. (Haastateltava 4, Iäkkäät.)

Haastateltava nostaa esiin myös tarpeen monisukupoliselle mediakasvatukselle. Ei niinkään mediasisältöjen käytön näkökulmasta, vaan siitä mitä nuoret ja ikääntyneet näkevät sosiaalisessa mediassa. Vastavuoroinen sukupolvikokemus sosiaalisen median sisällöistä ja ilmiöistä lisäisi ymmärrystä eri ikäryhmien ajatuksista. (Haastateltava 4, Iäkkäät.)

7 POHDINTA

Pohdintaluvussa nostan esille tuloksissa esille nousseita asioita ja summaan yhteen ikäryhmien eroja ja yhtäläisyyksiä. Lähestyn mediakasvatuskysymyksiä myös yhteisöpedagogin näkökulmasta ja pohdin miten opinnäytetyön tuloksia voisi käyttää.

7.1 Johtopäätökset

Tarkastellusta materiaalista nousi esiin lukuisia teemoja ja mediankäyttöön liittyviä käytäntöjä. Kenties tärkein asiantuntijahaastatteluissa, sekä analysoitavissa teksteissä esille tullut asia on kummankin ikäryhmän sisäiset erot median käytössä. Kumpikaan ryhmä ei ole median käytön suhteen homogeeninen, vaan yksilöllisiä eroja on paljon. Käyttöön vaikuttavat aikaisemmat kokemukset digitaalisen teknologian parissa, sekä ympäristön luoma paine ryhtyä sen käyttäjäksi.

Ikäryhmäkohtaisesti tarkasteltuna nuoret ovat monipuolinen ja aktiivinen uusien medioiden käyttäjäryhmä. Heille sosiaalinen media ja älypuhelimet ovat osa normaalia arkea ja kanssakäymistä. Nuorten joukossa erityisesti ympäristön ja oman sosiaalisen piirin luoma paine saa heidät käyttämään digitaalisia palveluita.

Suuresta sosiaalisen median käytöstä huolimatta nuorten ikäryhmässä ei kuitenkaan hallita kaikkia median osa-alueita. Vaikka nuoret oppivat jatkuvasti asioita mediasta, on heidän tulkinnallisissa taidoissaan silti puutteita. Tähän voi vaikuttaa sosiaalisen median kertakäyttökulttuuri, jossa sisältöihin ei palata eikä niitä tarkastella joitakin sekunteja kauempaa.

Nuorelle ikäryhmälle sosiaalisen median sisältöjen selailu on sen suurin käyttötapa. Joukossa on myös niitä, joille omien taitojen ja teosten näyttäminen somessa on tärkeää. Sisällöntuotanto kuvin, videoin tai musiikin kautta ei ole kuitenkaan kaikkien mahdollisuuksien piirissä. Se vaatii taitoja, teknistä osaamista sekä välineitä ja laitteita, joita kaikilta ei löydy.

Sosiaalisen median kautta nuoriin vaikutetaan myös monella tapaa. Seuratut julkisuuden henkilöt ja kampanjat antavat nuorille vaikutteita siitä, miten ja millainen pitäisi olla. Sosiaalinen media on heille aivan yhtä todellista kuin arkipäiväinen elämä. Tämä saattaa aiheuttaa paineita ulkonäön suhteen. Myös ystävien sisältöjen selailu saattaa aiheuttaa kateutta tai yksinäisyyttä. Kääntöpuolena ovat sosiaalisen median kautta saadut neuvot ja avut omiin elämän vaikeisiin

hetkiin. Somejulkisten julkaisemassa sisällöissä voi olla yhtymäkohtia nuorten omaan elämään.

Kiusaamiseen ja muiden ihmisten kohteluun nuoret suhtautuvat monella tapaa. Suurimmalle osalle kiusaaminen ja ilkeä kielenkäyttö netissä on ikävä asia, mutta toisten mielestä se on osa internetkulttuuria. Yksityisyydestään nuoret osaavat pitää huolta ainakin sen osalta ketkä pääsevät näkemään heidän omat julkaisunsa. Tietojenkeräämiseen ja personoituun markkinointiin suhtaudutaan kaksijakoisesti. Toisten mielestä se on arveluttavaa ja toisten mielestä sosiaalisen median pakollinen paha.

Nuorten monipuolinen osaaminen mahdollistaa heille erilaista toimintaa sosiaalisessa mediassa. Näitä taitoja voidaan käyttää moniin tarkoituksiin, ja siksi sisältöjen tulkintataidot ovat tärkeitä. Nuorten mediakasvatuksessa tulisikin keskittyä tähän käyttötaitojen sijaan.

Toisessa ikäryhmässä eli ikääntyneissä, käytetyimmät mediat olivat perinteisiä medioita. Digitaalisia palveluita on kuitenkin alettu ottaa käyttöön niiden yleistyessä. Käyttöönottoon vaikuttavat kuitenkin asenteet uutta teknologiaa kohtaan, terveydentila, pelko tietoturvasta, sekä käyttöönoton hankaluudet.

Internetpalveluiden käyttö on monelle ikääntyneelle hankalaa. Tärkeiden elämään liittyvien asiointien poisjääminen on mahdollista, jos asiointiin verkossa ei saada apua. Haluttomuus tai käyttötaidon puuttuminen voi syrjäyttää ikääntyneen digitalisoituvasta yhteiskunnasta, jos apua tai korvaavia palveluita ei ole saatavilla. Ikääntyneiden kriittinen medialukutaito on myös heikohkoa. Ikäryhmänä he ovat jääneet nykyaikaisen mediakasvatuksen ulkopuolelle, jolloin internetin huijauksia ja tietojenkalasteluja ei osata vältellä.

Uusien laitteiden ja medioiden käyttöönotossa korostui niiden yhtyminen arkeen ja jo valmiiksi tuttuihin ja tärkeisiin asioihin. Irrallisena osana totutusta arjesta sosiaalinen media ei tuo ikääntyneen elämään mitään kiinnostavaa. Tärkeä lähtökohta onkin etsiä yhtymäkohtia ikääntyneen elämän ja sosiaalisen median palveluiden välillä.

Koronapandemian aiheuttama tapaamisen hankaluus on tuonut monen ikääntyneen elämään viestintäsovellukset, sekä videoneuvottelut. Niiden avulla ollaan yhteydessä perheeseen ja ystäviin. Monet ikääntyneet käyttävät internetiä taitavasti ja he ovat myös mukana sosiaalisessa mediassa. Somen käyttö kuitenkin eroaa nuorista vähäisellä aktiivisuudella. Ikääntyneet eivät

luo sosiaalisen median palveluihin juurikaan sisältöä ja heille jo käyttäjätunnusten omistaminen voi olla osoitus aktiivisesta käytöstä.

Ikääntyneiden uusien medioiden käyttöä varjostavat omat tottumukset ja ennakkoluulot. On kuitenkin mahdollista, että näiden palveluiden käyttöönotto parantaisi heidän elämänlaatuaan. Nykyaikana teknologian kyydistä jääminen voi tarkoittaa myös yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä. Siitä syystä myös ikääntyneiden mediakasvatus on tärkeää.

7.2 Tulokset nuoriso- ja seniorityön näkökulmasta

Katsaus nuorten ja ikääntyneiden mediankäyttöön ja taitoihin on hyvä apu myös heidän kanssaan työskentelevien henkilöiden arkeen. Opinnäytetyöni auttaa ymmärtämään eri ikäisten syitä käyttää tai olla käyttämättä sosiaalista mediaa osana arkeaan.

Nuorille nuorisotyöntekijöille katsaus antaa tietoa oman ikäisten mediankäytöstä ja sen syistä. Se auttaa myös alle 30-vuotiasta tarkastelemaan omaa mediaidentiteettiään ja avaamaan sen kautta keskusteluja oman ikäryhmänsä sisällä. Saman mediakulttuurin jakaville nuorille oman ikäiset nuorisotyöntekijät voivat olla helpompia keskustelukumppaneita kuin vanhemmat, joille sosiaalisen median sisällöt eivät ole tuttuja.

Yleisesti nuorten kanssa työskennellessä olisi hyväksyttävä ja ymmärrettävä nuorten nykyinen mediakulttuuri. Sosiaalinen media on nuorelle osa jatkuvaa kanssakäyntiä lähipiirin kanssa. Älypuhelinien kieltäminen vain siksi että ei itse koe niitä tärkeäksi on väärä lähtökohta. Sosiaalisen median tunteva yhteisöpedagogi osaa käyttää myös digitaalista teknologiaa hyväkseen. Monenlaiset liikuntaan ja tietovisailuun liittyvät applikaatiot ovat osallistavia, ja niistä saa ohjelmaa moniin työpajoihin.

Nuoret eivät ole yhteneväinen ryhmä mediankäyttötaitojen ja kiinnostusten perusteella. Siksi on hyvä erilaisia mediankäyttöön liittyviä aktiviteetteja suunnitella ottaen huomioon osallistujien osaamistaso. Parhaimmassa tapauksessa nuoret opettavat toinen toisiaan, mutta jotkut saattavat myös jäädä ulkopuolelle, jos käsiteltäviä asioita ei ymmärretä.

Digitaalisia palveluita kannattaa hyödyntää nuorisotoiminnassa muutenkin. Pienryhmäperiaatteella toimivaan jatkuvaan nuorisoroimintaan, tai oman kerhon sisäiseen viestintään some on verraton kanava. Jäsenten yhteinen Whatsapp ryhmä mahdollistaa tiedottamisen nopeasti kaikille.

Yhteisöpedagogi voi olla tuttuja nuorten kanssa tekemisissä myös erityisesti johonkin nuorten käyttämään palveluun luodun profiilin kautta. Kyseessä voi olla esimerkiksi kerhon oma Instagram-tili, tai erityisesti työssä tavattuja nuoria varten luotu työprofiili.

Tärkeää nuorten kanssa toimivalle yhteisöpedagogille on olla läsnä vaikkei nuorten sosiaalisen median käyttö, tai sisällön tuottaminen olisikaan tuttua. Esimerkiksi nuorten itse tuottamassa videotuotannossa on hyvä toimia eräänlaisena mediakasvatus- ja moraalikompassina, ettei työlle ominainen kasvatustoiminta menisi hukkaan.

Yli 65-vuotiaiden kanssa työskentelevä henkilö saattaa pitää omalle ryhmälleen aktiviteetteja, joiden sisältöihin liittyvät harvoin älypuhelimet ja tietotekniikka. Jos kuitenkin tarkoituksena on pitää ikääntyneille työpajaa tablettitietokoneen käytön tai verkkopankkiasioinnin opetteluun, on opinnäytetyöstäni silloin hyötyä.

On hyvä ottaa huomioon, että älylaitteiden tai sosiaalisen median sovellusten käyttö ikääntyneitä aktivoivassa toiminnassa on työläämpää. Uusien laitteiden käyttö saattaa vaatia paljon ohjausta ja opettelua. Myös vastarintaa uuden opetteluun saattaa ilmetä, jos asiaa ei koeta tärkeäksi. Siksi ikääntyneiden kanssa toimiessa olisi suunniteltava toiminta siten, että käsiteltävän asian saa jotenkin linkitettyä heidän harrastuksiinsa tai muuhun sillä hetkellä tärkeään.

Ikääntyneen väestön joukossa on myös suuria eroja tietoteknisessä osaamisessa. Toisilta asiointi verkossa sujuu ongelmitta, mutta jotkut eivät ole tehneet sitä ikinä. Pelkästään mahdollisen yhteiskunnasta syrjäytymisen estämiseksi, olisi mediataitoja hyvä opettaa myös tietotekniikkaan tottumattomille ikääntyneille.

Tietokonetta ja sosiaalista mediaa käyttäville ikääntyneille omilta mediankäyttötaidoiltaan harjaantunut työntekijä voi opettaa kriittisiä tulkintataitoja turvallisemman käyttökokemuksen vuoksi. Internet voi olla uusi ja tuntematon paikka, jonka sisällöt ja vaarat eivät ole itsestään selvyyksiä. Tästä syystä kriittisen suhtautumisen opettaminen on tärkeää ikääntyneen itsensä internetturvallisuuden takia.

Nuoriso- tai seniorityöntekijän omat mediataidot ovat itsessään tärkeitä tunnistaa. Kasvattajana toimivan henkilön olisi hyvä omata kriittistä tulkintaa tukevia taitoja, sekä ymmärtää perusasiat internetistä ja sosiaalisesta mediasta. Lisäksi omaan asiakkaaseen tai kohderyhmään tutustumi-

nen auttaa aktiviteettien suunnittelussa. Erityisesti nuorten kanssa on hyvä pystyä keskustelemaan sosiaalisesta mediasta, kun taas ikääntyneiden kanssa on keskityttävä heille tärkeisiin asioihin.

7.3 Tuotos ja tulosten jatkokäsittely

Aikaisempien tutkimusten analyysin ja asiantuntijahaastatteluiden perusteella sekä nuoret että ikääntyneet tarvitsevat tukea mediataidoissa omilla tahoillaan. Nuorilla tulkinnan taitoihin kaivattaisiin kohennusta, ja ikääntyneillä sen lisäksi käyttötaitoihin

Tulkintataitojen ollessa rajalliset kummassakin ryhmässä jonkinlaiselle harjoitukselle tätä koskien olisi kysyntää. Tutkimuksen perusteella syntyikin kaksi ideaa yhteisölliseen ja monisukupolviseen työpajatoimintaan.

Tulkintataitoja voisi tukea lukemalla kirjan, josta on tehty myös elokuva-adaptaatio. Kummas-takin teoksesta valittaisiin kohta, joita vertailtaisiin keskenään. Kantaa otettaisiin kirjailijan ja elokuvaohjaajan tekemiin valintoihin siinä, mitä on lisätty ja mitä on päätetty jättää pois. Samalla syvennyttäisiin myös elokuvan ja kirjan erilaisiin tapoihin luoda tunnetiloja kuvailun tai musiikin kautta. Tällä tavoin tehtäisiin syväanalyysiä kumpaankin teokseen ja saataisiin harjaannutettua omia tulkinnallisia taitoja.

Toiseksi esille nousi ikääntyneiden laaja perinteisten medioiden ja erityisesti radion käyttö. Tästä huolimatta internetin podcasteja ikääntyneet eivät ole vielä löytäneet, vaikka nuorten keskuudessa ne ovat todella suosittuja. Toinen työpajan aihe olisi podcast-työpaja, jossa nuoret haastattelisivat ikääntyneitä ja loisivat haastattelusta oman podcastin. Tällä tavoin saataisiin aikaan vuoropuhelua nuorten ja ikääntyneiden välille ja luotaisiin ymmärrystä kumpaankin suuntaan. Haasteena on löytää nuoria ja ikääntyneitä koskeva aihe.

Tuloksia tutkimalla on siis mahdollista löytää aiheita monisukupolviseen työpajatoimintaan. Digitaalisten palveluiden tullessa yhä keskeisimmiksi yhteiskunnassamme, on kasvatusalalla tärkeää pysyä mukana kehityksessä ja ymmärtää myös missä roolissa oma asiakaskunta on mediapalveluiden pyörteissä. Laajamittainen katsaus erilaisiin julkaisuihin on antanut itselleni hyvän käsityksen nuorten ja ikääntyneiden mediataidoista 2020-luvulla. Toivottavasti tämän opin- näytetyön myötä myös muut saavat syväluotaavan käsityksen mediakasvatuksen tarpeellisuu- desta osana osallistavaa ihmisläheistä työtä.

Ennen tämän opinnäytetyön julkaisua Mediakasvatuskeskus Metka ry:n KYME-hanke on jo pitkällä suunnitteluvaiheessa. Tutkimuksesta saatu tieto ja ideat työpajakokonaisuuksiin ovat käytössä. Voidaan siis sanoa, että opinnäytetyö pääsi tavoitteisiinsa luomalla ymmärrystä ja toiminnallisia monisukupolvisia ideoita.

LÄHTEET

- Alma media, Inspirans Oy, Norstat Finland 2019, Nuoret ja mediakulutus, https://akerlundin-saatio.fi/wp-content/uploads/2019/11/NUORET-JA-MEDIAKULUTUS_TUTKIMUS_ARTIKKELI_edit.pdf (Viitattu 12.8.2012)
- Cornér Timo, 2020, Viisauden piirteiden ilmentymät ikääntyneiden tietotyöläisten mediasuhteissa, Julkaisussa Gerontologia 34, 2020, Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry Helsinki <https://journal.fi/gerontologia/article/view/87315/55526> (Viitattu 1.9.2021)
- Eronen Anna Karoliina, 2019, Hiljaista turvallisuutta? Tutkielma sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta Sukupolvienkorttelissa, Helsingin yliopisto Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsinki https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/302871/Eronen_Sosiologia.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Viitattu 17.11.2021)
- Herkman Juha, 2007 Kriittinen Mediakasvatus käytännössä, Otavan kirjapaino Oy Keuruu
- Hintikka Kari A, 2021, Sosiaalinen media, Jyväskylän Yliopisto Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/sosiaalinen-media> (Viitattu 26.5.2021)
- Huttunen Sonja, 2016, Blogikirjoitus: Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiseen elämänvaiheeseen <https://www.ykliitto.fi/uutiset-media/yk-blogi/blogi-ihmisoikeudet-kuuluvat-jokaiseen-elamanvaiheeseen> (Viitattu 16.9.2021)
- Jorgensen Rikke Frank, Lapenta Gry Hasselbalch, 2015 Youth, privacy, and online media: Framing the right to privacy in public policymaking. First Monday 2015 <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/5568/4373> (Viitattu 22.8.2021)
- Kajaanin ammattikorkeakoulu, 2021, Laadullisen analyysi ja tulkinta, <https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tulkinta> (Viitattu 29.9.2021)
- Kangaspunta Seppo, 2011, Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen 2011, Teoksessa Yksilöllinen yhteisöllisyys, Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen 2011. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print Tampere
- Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Opetushallitus, 2020, Uudet lukutaidot -kehittämisohjelma, Medialukutaito, <https://uudetlukutaidot.fi/osaamisen-kuvaukset/medialukutaito/> (Viitattu 12.11.2021)
- Kauppinen Merja, Marjanen Jukka, 2020 Millaista on yhdeksäsluokkalaisten kielellinen osaaminen? Suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2019, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Helsinki https://karvi.fi/app/uploads/2020/08/KARVI_1320.pdf (Viitattu 8.9.2021)
- Kohvakka Rauli, Saarenmaa Kaisa, 2021, Median merkitys on kasvanut pandemian aikana – monet ikäihmiset ovat ottaneet melkoisen digiloikan, <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/median-merkitys-on-kasvanut-pandemian-aikana-monet-ikaihmiset-ovat-ottaneet-melkoisen-digiloikan/#start> (Viitattu 10.9.2021)
- Kupiainen Reijo. Sintonen Sara, Suoranta Juha. 2007, Suomalaisen Mediakasvatuksen vuosikymmenet. Teoksessa Näkökulmia mediakasvatukseen, 2007 Mediakasvatusseura Oy 2007

- https://www.researchgate.net/publication/309608990_Suomalaisen_mediakasvatuk-sen_vuosikymmenet (Viitattu 11.7.2021)
- Laiti Outi, 2021, Selvitys ikääntyneiden mediakriittisistä taidoista, <https://www.elake-liitto.fi/tietoa/mediataidot/kyselyt-ja-selvitykset/selvitys-ikaantyneiden-mediakriittisista-taidoista> (Viitattu 12.9.2021)
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalviteista 2012/980 Annettu Helsingissä 28.12.2012
- Lintula Anni, Matikainen Piia, 2018, Tubettajan valta ja vastuu. Aikakausmedia, A-lehdet 2018 http://www.aikakausmedia.fi/media/1773/a-lehdet_aikakausmedia_tubettajan-valta-ja-vas-tuu-2018.pdf (Viitattu 16.8.2021)
- Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019, Loukkaava kohtelu netissä <https://www.mll.fi/louk-kaava-kohtelu-netissa/> (Viitattu 19.8.2021)
- Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019, Nuorten mediankäyttö <https://www.mll.fi/nuorten-me-dian-kaytto/> (Viitattu 20.8.2021)
- Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2019, Sosiaalinen paine somessa <https://www.mll.fi/sosiaa-linen-paine-somessa/> (Viitattu 20.8.2021)
- Mantila Harri, 1996 Mitä viestivät media, viestin ja tiedotusväline? Kielikello.fi <https://www.kielikello.fi/-/mita-viestivat-media-viestin-ja-tiedotusvaline-> (Viitattu 26.5.2021)
- Matikainen Janne 2008, Sosiaalinen media – millaista sosiaalisuutta? Media & viestintä. 31, 4 (loka 2008). DOI: <https://doi.org/10.23983/mv.63013> (Viitattu 8.7.2021)
- Mediakasvatuskeskus Metka ry, hankkeet <https://mediametka.fi/toiminta/hankkeet/> (Viitattu 7.7.2020)
- Mediakasvatuskeskus Metka Ry, Vuosikertomus 2020, Helsinki
- Mediakasvatusseura 2019, Näin mediakasvatus edistää nuorten digihyvintia <https://media-kasvatus.fi/nakokolma/2019/11/nain-mediakasvatus-edistaa-nuorten-digihyvintia/> (Viitattu 15.8.2021)
- Mediataitokoulu 2015 Mediakulttuuri https://www.mediataitokoulu.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=321&Itemid=413&lang=fi (Viitattu 26.5.2021)
- Myllyniemi Sami, Berg Päivi 2014, Nuoria liikkeellä. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Helsinki https://issuu.com/tietoanuorista/docs/nuorten_vapaa-aikatut-kimus_2013 (Viitattu 16.9.2021)
- Mysafety Oyj 2021, Nettikiusaaminen Suomessa. Mysafety Oyj, Helsinki <https://mysa-fety.fi/nettivihatutkimus2021> (Viitattu 24.8.2021)
- Opetushallitus, Kansallisen audiovisuaalisen instituutti, 2020, Uudet lukutaidot, Medialukutaito. <https://uudetlukutaidot.fi/osaamisen-kuvaukset/medialukutaito/> (Viitattu 3.11.2021)
- Nuorisolaki 2016/1285 Annettu Helsingissä 21.12.2016

- Palsa Lauri, 2016, Käsitteellisestä hajanaisuudesta medialukutaitojen moninaisuuteen. Teoksessa Monimuotoinen mediakasvatus 2016, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti Helsinki. https://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus (Viitattu 14.3.2021)
- Palsa Lauri, 2021, Valoa mediakasvatuksen katveeseen, Teoksessa Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet, 2021 Kansallinen audiovisuaalinen instituutti Helsinki <https://medialukutaitosuomessa.fi/aikuistenmedialukutaito.pdf> (Viitattu 19.5.2021)
- Peltola Anni, 2020, Kehonkuva "selfie"-kulttuurin keskellä, Mediakasvatusseura <https://mediakasvatus.fi/puheenvuoro/2020/06/kehonkuva-selfie-kulttuurin-keskella/> (Viitattu 13.5.2021)
- Rahja, Rauna, 2013, Nuorten mediamaailma pähkinänkuoressa, Mediakasvatusseura ry, Helsinki http://mediakasvatus.fi/wp-content/uploads/2018/06/nuorten_mediamaailma_pahkinankuoressa1.pdf (Viitattu 11.8.2021)
- Rasi Päivi, Vuojärvi Hanna, Hyvönen Pirkko, 2016, Aikuisten ja ikääntyneiden mediakasvatus. Teoksessa Monimuotoinen mediakasvatus 2016, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti Helsinki. https://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf (Viitattu 13.9.2021)
- Saaranen-Kauppinen Anita, Puusniekka Anna 2006. Haastattelu, KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto, Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html (Viitattu 29.9.2021)
- Saaranen-Kauppinen Anita, Puusniekka Anna 2006, Laadullisen aineiston käsittely, KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto, Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html (Viitattu 29.9.2021)
- Saaranen-Kauppinen Anita, Puusniekka Anna 2006, Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu, KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto, Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html (Viitattu 4.11.2021)
- Saaranen-Kauppinen Anita, Puusniekka Anna 2006, Teemahaastattelu, KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto, Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html (Viitattu 4.11.2021)
- Salasuo Mikko, 2021 Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusverkosto Helsinki <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2021/05/lasten-ja-nuorten-vapaa-aikatutkimus-2020-web.pdf> (Viitattu 6.5.2021)
- Salomaa Saara, Palsa Lauri 2019, Medialukutaito Suomessa - Kansalliset mediakasvatuslinjaukset, Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161951/OKM_2019_37.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 8.7.2021)
- Tanner Niina, Radwan Rami, Korhonen Helmi, Mustonen Terhi 2020, Sosiaalinen media, ongelmallinen sosiaalisen median käyttö ja someriippuvuus, Sosiaalipedagogiigan säätiö, Helsinki <https://somerajaton.fi/wp-content/uploads/sites/17/2020/10/Somekatsaus.pdf> (Viitattu 21.7.2021)

- Tilastokeskus 2020, Internetin käyttö medioiden seuraamiseen ja viestintään lisääntynyt, https://www.tilastokeskus.fi/til/sutivi/2020/sutivi_2020_2020-11-10_tie_001_fi.html (Viitattu 10.9.2021)
- Tilastokeskus 2020, Liitetaulukko Internetin käyttötarkoitusten yleisyys 2020, %-osuus väestöstä, https://www.stat.fi/til/sutivi/2020/sutivi_2020_2020-11-10_tau_017_fi.html (Viitattu 10.9.2021)
- Tilastokeskus 2020, Väestötieteen perusteet, 9.4. Väestöllinen muuntuminen https://tilastokoulu.stat.fi/verkkokoulu_v2.xql?course_id=tkoulu_vaesto&lesson_id=9&subject_id=4&page_type=sisalto (Viitattu 17.11.2021)
- Tuominen Sanna 2018, Mitä seniorit tekevät netissä? <https://www.elakeliitto.fi/blogit/mita-seniorit-tekevät-netissa> (Viitattu 12.9.2021)
- Tuominen Sanna, 2020, Elämää poikkeusoloissa, <https://www.elakeliitto.fi/tietoa/mediataidot/kyselyt-ja-selvitykset/elamaa-poikkeusoloissa> (Viitattu 12.9.2021)
- Tuominen Suvi, Holm Isabella, Jaakola Vesa, Kiilakoski Tomi, 2016 Nuorisotyöntekijän mediakasvattajuus on läsnäoloa. Teoksessa Monimuotoinen mediakasvatus 2016, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti Helsinki. https://www.mediaaitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf (Viitattu 2.8.2021)
- Uusitalo Niina, 2016, Hallinnan näkökulmia mediakasvatukseen, Teoksessa Monimuotoinen mediakasvatus 2016, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti Helsinki. https://www.mediaaitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf (Viitattu 11.10.2021)
- Valli ry Ikäteknologiakeskus, 2017, Ikäihmiset ja sähköinen asiointi – Miten saadaan kaikki mukaan? http://www.valli.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisut__pdf/Raportit__pdf/ikaihmiset_sahkoinen_asiointi_netti.pdf (Viitattu 10.9.2021)
- Weissenfelt Jukka, Liukko Matti, Nisula Juho, Ebrand Suomi oy, Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut 2019, SoMe ja Nuoret 2019 – katsaus nuorten sosiaalisen median käytöstä, <https://wordpress.ebrand.fi/somejanuoret2019/> (Viitattu 10.7.2021)
- Wessman Jenni, Erhola Kaaren, Meriläinen-Porras Satu, Pieper Richard, Luoma Minna Liisa, 2013, Ikääntynyt ja teknologia– Kokemuksiani teknologian käytöstä Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto, Vanhustyön keskusliitto Helsinki <https://docplayer.fi/1624817-Ikaantynyt-ja-teknologia.html> (Viitattu 3.9.2021)
- Zeiger Karin, 2018 Seniorien esteet digipalveluiden käyttämiseen - Harmaan digitaalisen kah-tiajaan syitä ja ratkaisuja, Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulu, Helsinki https://aalto-doc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/32282/master_Zeiger_Karin_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 6.9.2021)

HAASTATTELUT

Kaikki haastattelut toteutti Johannes Repo.

Haastattelu 1, Nuoret, Mannerheimin lastensuojeluliitto, 17.5.2021

Haastattelu 2, Nuoret, Digitaalinen osaamiskeskus Verke 18.5.2021

Haastattelu 3, Iäkkäät, Lapin yliopisto, 25.3.2021

Haastattelu 4, Iäkkäät, Eläkeliitto, 9.6.2021

LIITTEET

Taulukko 1, Nuoret.

Aineisto	Ikäryhmä	Saatu tieto
Weissenfelt Jukka, Liukko Matti, Nisula Juho, Ebrand Suomi oy Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut 2019, SoMe ja Nuoret 2019 – katsaus nuorten sosiaalisen median käytöstä	13–29-vuotiaat	Nuorten sosiaalisen median sovellusten käyttö ja käytetyimmät sovellukset
Tanner Niina, Radwan Rami, Korhonen Helmi, Mustonen Terhi 2020, Sosiaalinen media, ongelmallinen sosiaalisen median käyttö ja someriippuvuus	16–89-vuotiaat	Fear of missing out, paitsi jäämisen pelko, Sosiaalisen median tykkäys, ja kommentointikäytännön vaikuttaminen nuoren mielialaan.
Alma media, Inspirans Oy, Norsat Finland 2019, Nuoret ja mediakulutus	15–24-vuotiaat	Kuinka nuoret kuluttavat mediaa, median käytön yleisyys. Sosiaalisen median yhteisöllisyys
Peltola Anni, 2020, Kehonkuva "selfie"-kulttuurin keskellä, Mediakasvatusseura		Oman identiteetin rakentaminen sosiaalisen median vaikutteiden kautta. Kasvaneet ulkonäköpaineet tytöillä.
Tuominen Suvi, Holm Isabella, Jaakola Vesa, Kiilakoski Tomi, 2016 Nuorisotyöntekijän mediakasvattajuus on läsnäoloa. Teoksessa Monimuotoinen mediakasvatus 2016, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti Helsinki.		Nuoret koetaan taitaviksi sosiaalisen median käyttäjiksi. Sosiaalinen media on osa nuorten arkea. Aktiivinen somen käyttö ei kuitenkaan takaa hyvää mediataitojen kokonaisuutta.

Mysafety Oy 2021, Nettikiusaaminen Suomessa.	yli 10-vuotiaat suomalaiset 10–17-vuotiaat	Nettikiusaamisen kokemukset suomalaisten keskuudessa.
Salasuo Mikko, 2021 Harrastamisen äärellä. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020	7–29-vuotiaat	Miten nuoret käyttävät mediaa, vaikuttaminen mediassa, nettikiusaaminen
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry. Nuorten Mediakysely 2019	Vastaajat luokka-asteittain Ala-aste 58 Ylä-aste 1424 Ammattikoulu 17 Lukio 11 Muu 44 Yhteensä 1554	Älypuhelimien käyttö nuorten keskuudessa Nuorten suhtautuminen nettikiusaamiseen, sosiaalisen median luomiin ulkonäköpaineesiin ja vaatimuksiin.
Lintula Anni, Matikainen Piia, 2018, Tubettajan valta ja vastuu. Aikakausmedia, A-lehdet 2018	14 suomalaista tubettajaa 20–30-vuotiaita	Suomalaisten Videobloggajien tavat viestiä videoillaan ja vaikuttaminen katselijoihin.
Rahja, Rauna, 2013, Nuorten mediamaailma pähkinänkuoressa, Mediakasvatusseura ry	15–18-vuotiaat	Median aiheuttamat ulkonäköpaineeet tytöillä.
Jorgensen Rikke Frank, Lapenta Gry Hasselbalch, 2015 Youth, privacy, and online media: Framing the right to privacy in public policymaking.	15-18-vuotiaat	Nuorten yksityisyyden kokemukset sosiaalisen median palveluissa. Miten yksityisyys suojataan? Miten suhtaudutaan kohdennettuun markkinointiin ja tietojenkeräämiseen?
Kauppinen Merja, Marjanen Jukka, 2020 Millaista on yhdeksäsluokkalaisten kielellinen osaaminen? Suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2019	15-16-vuotiaat	9-luokkalaisten kriittisten tulkintataitojen huononeminen vuoden 2019 mittauksissa.
Mediakasvatusseura 2019, Näin mediakasvatus edistää nuorten digihyvinvointia, Nuorisolääketieteen dosentti Silja Kosolan haastattelu		Digilaitteiden käyttö ennen nukkumaanmenoa haittaa nukahtamista. Vähäinen uni vaikuttaa vireyteen, luovuuteen ja keskittymiseen.

Taulukko 2, Ikääntyneet.

Aineisto	Ikäryhmä	Saatu tieto
Rasi Päivi, Vuojärvi Hanna, Hyvönen Pirkko, 2016, Aikuisten ja ikääntyneiden mediakasvatus. Teoksessa Monimuotoinen mediakasvatus 2016	Aikuiset ja ikääntyneet, 30–89-vuotiaat	Ikääntyneiden mielekkään mediaoppimisen lähtökohtia
Wessman Jenni, Erhola Kaaren, Meriläinen-Porras Satu, Pieper Richard, Luoma Minna Liisa, 2013, Ikääntynyt ja teknologia–Kokemuksiani teknologian käytöstä	Yli 75- vuotiaat ikääntyneet	Ikääntyneiden kokemuksia uuden teknologian käyttöön-otosta ja siihen vaikuttavista seikoista
Cornér Timo, 2020, Viisauden piirteiden ilmentymät ikääntyneiden tietotyöläisten mediasuhteissa	yli 65-vuotiaat eläköityneet tietotyöläiset	Eläkkeelle siirtyneiden tietotyöläisten kokemuksia median palveluista, kun kokemusta tietotekniikasta on jo kertynyt.
Zeiger Karin, 2018 Seniorien esteet digipalveluiden käyttämiseen - Harmaan digitaalisen kahtiajaon syitä ja ratkaisuja	65–89-vuotiaat	Laaja kyselytutkimus ikäihmisten suhtautumisesta digitaalisten palveluiden käyttööntoon. Aineistosta poimittu kokemuksia turvallisuudesta, terveydellisistä syistä, tekniikan vaikeasta kielestä ja nopeasta kehityksestä.
Valli ry Ikäteknologiakeskus (2017) Ikäihmiset ja sähköinen asiointi – Miten saadaan kaikki mukaan	65–89-vuotiaat	Ikääntyneiden pankki- ja muun asiointin siirtyminen internetiin ja sen aiheuttamat ongelmat tietotekniikkaan totuttomalla väestöllä.

Laiti Outi, 2021, Selvitys ikään- tyneiden mediakriittisistä tai- doista	Yli 65-vuotiaat	Kyselytutkimus ikääntyneitä työssään kohtaaville. Selvitti ikäntyneiden arjessa kohtaa- mia kriittistä mediasisältöjen tulkintaa vaativia tapauksia, ja niihin reagointia.
Tuominen Sanna, 2020, Elämää poikkeusoloissa	60–89-vuotiaat internetiä käyttävät ikääntyneet	Kysely, joka selvitti internetiä käyttävien ikääntyneiden me- diankäytön muutosta ko- ronapandemian aikana. Verkkouutisten käyttö lisäänty- nyt, läheisten kanssa sähköi- sesti kanssakäyminen lisäänty- nyt
Tuominen Sanna 2018, Mitä seniorit tekevät netissä?	Yli 65-vuotiaat usein internetiä käyttävät ikääntyneet.	Kysely internetiä käyttävien ikäntyneiden netin käyttöta- voista. Etsitään tietoa, asioidaan pal- veluissa, selvitetään terveysasi- oita, pidetään yhteyttä.
Tilastokeskus 2020, Internetin käyttö medioiden seuraami- seen ja viestintään lisääntynyt	16–89-vuotiaat Suomalaiset	Ikääntyneiden tietotekniikan käyttö, Uutiset, asiointi, viihde, yms.

Taulukko 3. Tutkimuksen keskeiset tulokset

Keskeiset tulokset ikäryhmittäin	
Nuoret	Ikääntyneet
<p>Runsas median käyttö</p> <p>Digitaalinen media on tärkeä osa nuorten arkea. siihen sisältyy yhteydenpitoa, ajanviettoa ja yhteisöidytään.</p> <p>Älypuhelin on tärkein nuorten sosiaalisen median käyttölaite.</p> <p>Yhteydenpito viestintäsovellusten avulla on suosituin sosiaalisen median käyttötapa. Sisällöntuotanto on vähemmän suosittua.</p>	<p>Ikääntyneiden internetin käyttö</p> <p>Ikääntyneiden internetin käyttö eroaa suuresti nuoresta ikäryhmästä. Internetin viihdekäyttö on vähäisempää, ja nettipelaaminen ja audiovisuaalisten sisältöjen käyttö ovat huomattavasti vähäisempiä. Videopalvelut kuten YouTube ovat myös vähemmän käytössä.</p> <p>Ikääntyneet käyttävät internetiä eniten pankki- ja palveluasiointiin. Terveyspalvelut ja itseä kiinnostavien asioiden googlettaminen ovat myös tärkeitä.</p>

<p>Nuorten mediankäyttötaidot</p> <p>Nuorten mediaosaaminen keskittyy usein vain muutamaa digitaalisen median alustaan. Tästä syystä monipuolinen osaaminen jää vähemmälle.</p> <p>Mediasisältöjen tulkinnallinen osaaminen on vähäistä tai rajoittunutta. Syynä ovat sosiaalisen median nopeat sisällöt ja omaa ajattelua vähentävä helppokäyttöisyys.</p>	<p>Sosiaalisen median käyttö ja sisällöntuottaminen</p> <p>Ikääntyneille aktiivisuus sosiaalisessa mediassa tarkoittaa huomattavasti vähäisempiä toimia kuin nuorille. Heille jo pelkästään sometunnusten omistaminen on merkki aktiivisuudesta.</p> <p>Sisällöntuottaminen on vähäistä siksi, etteivät ikääntyneet koe sitä tärkeäksi. Ikääntyneet kokevat myös, että mediasisällön tuottaminen on jonkun muun tehtävä. Oman henkilökohtaisen elämän jakaminen maailmalle ei ole houkutteleva ajatus.</p>
<p>Minäkuva ja vaikuttaminen</p> <p>Nuoret seuraavat sosiaalisessa mediassa useita julkisuuden henkilöitä ja ryhmiä. Näillä on paljon vaikutusta nuoren käsitykseen omasta ulkonäöstä ja käytöksestä.</p> <p>Omien tuttavien toiminta vaikuttaa myös paljon nuoren tapaan ajatella ja toimia.</p> <p>Somen tykkäys- ja seuraajaluvut ovat tapa määrittellä oman profiilin ja julkaisujen kiinnostavuutta. Tämä on vahingollista, jos nuori määrittelee näin myös oman arvonsa.</p> <p>Suomalaisille nuorille sosiaalinen media ei näytä kiinnostavana vaikuttamisen kanavana.</p>	<p>Poikkeusolot koronapandemian aikana</p> <p>Keväällä 2020 ikääntyneiden internetpalvelujen käyttö kasvoi. Erityisesti kasvoivat viestintä ja videoneuvottelusovellusten käyttö. Näin saatiin pidettyä normaali kanssakäyminen perheen ja ystävien kanssa käynnissä.</p> <p>Myös uutisten seuraaminen internetin kautta kasvoi ikääntyneiden keskuudessa pandemian alkupuolella.</p>
<p>Tuotanko sisältöä vai seurailenko</p> <p>Suomalaisille nuorille sosiaalisen median seuraaminen on tärkeämpää kuin sinne aktiivisesti sisällön tuottaminen.</p> <p>Toiset haluavat jakaa aikaansaannoksiaan mahdollisimman monelle, ja saada ääntään kuuluviin sosiaalisen median kautta. Toiset nuoret haluavat tarkkailla ja seuraila, ja sitä kautta muodostaa kuvaa sosiaalisesta mediasta.</p> <p>Sisältöä tuottavat nuoret tekevät sisältöä omista kiinnostuksen kohteistaan ja kättentaidoista.</p> <p>Sisällöntuottajista vaikuttavimpia ovat YouTubeen aktiivisesti videosisältöä tuottavat nuoret ”tubettajat”.</p>	<p>Ikääntyneiden sosiaalisen median käyttöön vaikuttavat asiat</p> <p>Suurelle osalle ikääntyneistä internet on tuntematon asia. Vain noin 30 % yli 75 vuotiaista on käyttänyt internetiä.</p> <p>Sosiaalinen media otetaan ikäihmisten parissa käyttöön pikkuhiljaa ja pohtien onko tämä minulle tärkeää. Samanlaista ryhmäpainetta median käyttöön ei ole kuin nuorilla.</p> <p>Oma kokemus sosiaalisesta mediasta vaikuttaa myös sen käyttöönottoon. Osa ikääntyneistä kokee älypuhelimet ja sovellukset huonoina asioina, jolloin niitä ei haluta ottaa käyttöön. Laitteita ei myöskään aina voida käyttää huonon terveyden takia.</p> <p>Vieraskielisyys tekee laitteiden käytöstä vaikeaa.</p>

<p>Tubettajien seuraamisen syy voi olla esimerkiksi oman elämän peilaaminen ikätovereiden ajatuksiin, tai mieltä painava ongelma, jonka tubettaja on ottanut aiheekseen.</p>	<p>Sosiaalisen median sosvellusten tulisi tuntua ikään-tyneistä tärkeitä ja omaan elämään linkittyviltä.</p>
<p>Käyttäytyminen sosiaalisessa mediassa</p> <p>Nettikiusaaminen on yleisintä alle 30-vuotiaiden ikäryhmässä. Noin joka viides nuori on kokenut nettikiusaamista.</p> <p>Kiusaaminen saattaa siirtyä koulumaailmasta internetiin.</p> <p>Nuoret suhtautuvat itse nettikiusaamiseen pääosin kielteisesti. Kiusaamiseen puututaan sen kohdistuessa ystäviin. Kiusaamiseen puuttumista kuitenkin haittaa pelko kiusatun puolustamisen seurauksista itselle.</p>	<p>Ikääntyneiden kriittiset lukutaidot</p> <p>Ikääntyneiden televisiouutisten ja mainonnan tulkinnallisista taidoista ei ole suomessa tehty kattavaa tutkimusta.</p> <p>Ikääntyneiden verkkouutisten ja artikkeleiden tulkintaan vaikuttavat omat tunteet ja käsitykset asioista. Ikävältä tuntuva verkkoasiointi voidaan tehdä nopeasti ottamatta kunnolla selvää asioista.</p> <p>Yksimediaisuus, eli vain yhden seuraaminen saattaa johtaa kritiikkittömyyteen uutisointia kohtaan, sekä laajemman uutiskuvan puuttumiseen.</p>
<p>Yksityisyys, tietojen keräily</p> <p>Nuoret ymmärtävät oman näkyvyytensä rajoittamisen tuovan yksityisyyttä sosiaalisessa mediassa. Käyttäjätilien yksityisyys mahdollistaa omien julkaisujen näkymisen vain ystäville.</p> <p>Kaupallinen tiedonkeruu oli monille vielä tiedostamaton asia, tai sitä pidettiin pakollisena pahana, jos sosiaalisen median palveluita halusi käyttää.</p>	<p>Ikääntyneiden mediakasvatuksen näkökulmia</p> <p>Ikääntyneiden ja nuorten välinen vuoropuhelu sosiaalisen median ja digitaalisten palveluiden käytöstä olisi tärkeää yhteisymmärryksen kannalta.</p> <p>Ikääntyneille internetin vahingollisista sisällöistä kertominen olisi hyvä huomioida. Ikääntyneitä usein suojellaan olemalla mainitsematta näitä asioita. Lasten ja nuorten mediakasvatuksessa internetin vaaroista kerrotaan usein ensimmäisenä.</p>